

Sivilno monitoringovo raporto pal ko kvaliteto bash
ki nacionalnuno strategikano fremo bash ki romani
barbarikani partisipacia.

Bulgaria

Finansirime kata e EU

Kerdo katar o:

Centro bash ki mashkarethnikano dialogo
thaj tolerancia "Amalipe"

Fondacia "Dzhenderikane alternative"

Fondacia Indi Roma

Asociacia Intergro

Sdruzhenie Sviat bez granici

Uno 2022 bersh

Sivilno momitoringovo raporto pal ko kvaliteto bash
ki nacionalnuno strategikano fremo bash ki romani
barbarikani partisipacia.
Bulgaria

***O projekto „Romano sivilno monitoringo 2021 – 2025“ ki Bulgaria
si kordinirime katar***

Centro bash ki mashkaretnikano dialogo thaj tolerancia “Amalipe”

<https://amalipe.bg/>

thaj

Asociacia Intergro

<https://integrobg.org/>

URIDIKANI NOTA

Akava si o angluno raporto pal ko projekto „Romano sivilno monitoringo 2021 – 2025“ ki Bulgaria thaj si nakhavdo katar I anglikani em bulgarikani chib o oficialnuno raporto, shaj te dikhen ki <https://amalipe.bg/en/books/>

Akaja publikacija si realizirime, ikaldi e mazhutipasa katar e Evropikani komisija. O mazhutipe e Evropikane komisijakoro pal ki publikacia na kerela la responsabilno pal akava so si hramosardo ki publikacija kate si thovdo numa o gyndipe e autorengoro thaj I Komisija na phiravela responsibiliteto pal ki informacia ando raporto.

Buderi informacija shaj arakhen akate - <https://romacivilmonitoring.eu/>

© Koalicija e organizaciengere save keren realizacija pal ko „Romano sivilno monitoringo 2021 – 2025“ ki Bulgaria

E informacija katar o raporto shaj te ulavel pes telal ki kondicija te lepardinen e anava katar len e informacija.

O raporto si kerdo katar o Centro bash ki mashkarethnikano dialogo thaj tolerancia "Amalipe", Fondacia "Dzhenderikane alternative", Fondacia Indi Roma, Asociacia Intergro, Sdruzhenie Sviat bez granici; o shere si redaktirime katar o akala autorija: Partisipacija – Nikolay Bliznakov (Fondacija „indi Roma“) thaj Emilija Mazneva – Pacheva (Fondacija "Dzhender alternative"):

- Relevantnipe – Aleksej Pamporov, Martina Drobenova thaj Gancho Iliev (Sdruzhenie „Sviat bez granici“), partisipacija bash ki prof. Maya Grekova (Sdryzhenie Nacionalnuni mreja pal ke sastipaskere mediatorija), Mihael Mishev (Fondacija nash sosaetnikano buhjaripe thaj barbaripe), Asen Kolev thaj Aleks Levi (Fondacia „Hair“), Daniela Mihajlova (Fondacija "Barbarikane shajdipeta"), Deyan Kolev (Centro bash ki mashkarethnikano dialogo thaj tolerancia "Amalipe"), Spaska Petrova (Sdruzhenie „Nov pyt“), Iliana Balabanova (Bulgarikani platgorma karik ko Evropikano zhuvljano lobi);
- Azhukijardo efekto – Daniela Mihajlova thaj Lili Makaveeva (Sdruzhenie „Integro“);
- Harmonizacija e stragikanune frejmoske katar o Evropako konsilo pal ko Roma– Deyan Kolev (Centro bash ki mashkarethnikano dialogo thaj tolerancia "Amalipe").
- E sasti buti pal ko raborto sas koordinirime katar o Centro bash ki mashkarethnikano dialogo thaj tolerancia "Amalipe".

O raporto sas kedo sar kotor katar e iniciativa **„Lachardo aktiviteto – Romano sivilno monitoringo – Zoralipe bash o kapaciteto thaj e partisipacija e romengiro thaj e biromengiro sivikano bash ko monitoring thaj dikhippe upral ko politikes“** si realizirimo katar o konsorciomi, savo si phiravdo katar o Instituto pal ki demokracija karik ko Centralnoevropikano universiteto (DI/CEU), numa vi I Evropikano neto e romane organizaciengoro katar o lokalno nivelo (ERGO), Fundación Secretariado Gitano (FSG) thaj evropikano centro bash o romane hakaj (ERRC). E iniciativa sa finansirime katar e Generalno direkcija „Pravosydie thaj potrebitelja“ karik ki Evropikani komisija (DG Just) telal ko hramosardo dogovoro bash ko usluges № JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095.

SAIKERIPE

SPISAKO PAL KO HARNE ANAVA	5
RESUME	6
HULJAVIPE	8
1. PARTISIPACIJA	10
1.1. Partisipacija katar o roma pal ko lacharibe e Nacionalnune strategijake pal ko roma	10
1.2. Romengiri partisipacia pal ki implementacija, monitoringi thaj evakuacija e strategijake	11
1.3. Sistema pal ki konsultacija bash o politikesh e manushenca savenge si kerdi	12
1.4. Khuvipe ande institucies katar e roma ando lokalno nivelu НИВО	13
1.5. Zoraljaripe bash o rromano kapaciteto sar sivilikano sosaeti.....	13
2. RELEVANCIJA	15
2.1. Maripe mamuj o anticiganizmo thaj e diskriminacija	15
2.2. Edukacija	17
2.3. Buti	18
2.4. Sastipe.....	19
2.5. Khera, bazalno servizi, taj uridikano sistemo	24
2.6. Chavorikane hakaja thaj arakhipe.....	25
2.7. Promotiripe e romane kulturake, istoria thaj art	
3. AZHUKIJARDO EFEKTO	28
3.1. Harmonizzacija mashkar o androne thaj o evropikane politikesh	28
3.2. Responsibiliteto bash ki koordiniripe thaj monitoringo e strategiakoro	30
3.3. Kvaliteto bash ko plano.....	30
3.4. Finansiripe.....	31
3.5. Monitoringo thaj evaluacija	31
3.6. Evaluacija bash ko azhukijado efekto taj lungjaripe	
4. HARMONIZACIJA E STRATEGIASA THAJ E EVROPIKANO KONSILO PAL KO ROMA	
4.1. Sikavipe pal ki diferencia mashkar o romane grupesh	
4.2. Te del pes fokusi mashkar o kuputne taj o specifikane bukijarne metodes bulijake e romenca.....	34
4.3. Uzisaripe instrumentariomi, savo si khuvdo katar o Evropako knsilo.....	36
5. AVERUTNE KONSTATACIES	37
IZVODIJA THAJ PREPOUKES	38
BIBLIOGRAFIJA THAJ RESURSIJA	41
ANEKSO : SPISAKO PUCHIMANCA THAJ KONDICIES	43

SPISAKO PAL KO HARNE ANAVA

EKMRT	Evropikanuni komisija mamuj o rasizmo thaj tolerancija
EFRB	Evropikano fondo bash ko regionalnuno buhlijaripe
EPFGR	Evropikano phuvijako fondo bash ko gavutne rajonija
ESIF	Evropikanune struktturne thaj investikanune fondovija
MALHX	Mashkarthemutno alianso bash ko lijaprtipe ko holokosto
MBSP	Ministersvo pal ki buti thaj socialnuni politika
MEN	Ministersvo ki edikacija thaj nauka
MRBB	Ministersvo pal ko regionalnuno buhlijaripe thaj blagoustrojstvo
MSA	Ministersvo pal ko sastipasko arakhipe
MSKE	Mashkarthemutni standarikani klasifikacija ki edukacija
OSKE	Obash ki sigornost thaj kolaboracija ki Evropa
BGN	Bulgarikane love(bvaluta)
BO	Bigovernani organizacija
EIP	Evropako ikononikano prostranstvo
ESF+	Evropikano socijalnuno fondo plus
EU SILC	Statistikanune podatkes katar e EK — dohodija thaj kondicies ko zhivotos
FMEIP	Finansovo mehanizmo ko Evropikano ikononikano prostranst
FRA	Agencija ki Evropaki unija bash bazisna hakaj
KMD	Komisija mamuj e dikskriminacija
MEP	Membaro ko Evropikano Parlamento
MP	Membaro ko parlamento
NAMRB	Nacionalnuni asocijacija katar o munisipaliti ki Republika Bulgarija
NEET	Avrijal katar o sistemo e bukiwake, edikacija vaj treningo (terno)
NKKEIPKMB	Nacionalnuno konsilo bash ki kolaboracija pal ko etnikane thaj integracijakere puchimata karik ko Konsilo e minsterenge, Bulgarija
NKTR	Nacionalnuno kontakteski tocha bash ko roma
NRSEBRP	Nacionalnuni strategija bash ko ekhipe, barbaripe thaj romani partisipacija
NRSF	Nacionalnuni romani strategikano fremo (2022-2030)
NSI	Nacionalnuno ststistikano instituto
NSIR	Nacionalnuni strategija bash ko integriripe e romenge (2012-2020)
OPBMR	Operativnuni programa Buhlijaripe ko manush resurso
OPNEIU	Operativnuni programa „Nauka thaj edukacija bash ko intelegentno uchipe“
OPRU	Operativnuni programa „Regionalnuno uchipe“
OSS	Organizacijako sivil sosaeti
REF	Romano edukativno fondo
SEICHSEM	Centar bash ki edukacijakiri integracija bash ko chave thaj siklovne katar e etnikane minoritetija
TSA	Trysto bash ki socialnuni alternativa

REZUME

Ko 5 maj 2022 bersh., O Konsilo e ministerengo liljas dezicija te akseptuinel I nacionalnuni strategija bash ki Republika Bulgarija bash ko barbaripe, khuvipe thaj participacija e romenge e 2022-2030 . O organizacies katar o sivilno sosaeti but mangle, numa sas so azhukijarelas pes i strategija na uli alosardi katar o parlamento – sas so uli alosardi e angluni strategija ando 2012 bersh. Akava akto lela e politikani zor thaj kerela o dokumento kovlo, huljavela o responsibiliteto katar o politikano angazhmento thaj kerela phare o proceso pal ki implementacija e strategijagiri. I nevi bulgarikani strateija si jekh kovlo korako naangle ando diferentna riga kana keras komparacija e purine strategiasa bash ko integriripe e romengero 2012-2020 .

- Voj ikerela po-zoralo analitikano kotor;
- O problemura e romane zhuvlengere, e chavengere thaj e ternngere si epash, kotor po kotor khuvde ande analiza thaj ande varesave preoriteta. Khuvdo si specificano shero “Institucionalno uravipe e romane zhuvljake” (nanas horeste prezentirime)
- Ikerela ande peste varesave integririme merkes thaj si phanle po shukar mashkar peste, phangle si o merkes thaj o azhukjarde rezultatija isi planirime intervencies, save si kerde katar o averutne, diferentna rashtrane institucies;
- Isi lungjaripe mashkar varesave merkes, sar ekzemplo mashkar o sastipaskere thaj o edukativna mediatorija thaj zumavipe te aven maj efektivna, zumavipe te aven po zhushe aver (ekzemplo e kherutni poliika thaj o socialno servizo).

Ando isto vakyti, ki nevi strategija isi bare kovlipata:

- Sas kerdi ando proceso savo si dur katar o optimalno, knsultativno thaj kolektivno proceso; sas bare konfliktija maskar o romane organizacies, nanas lachi organizirime diskusija mashkar lende.
- O khuvde merkes si but kuputne, si khuvde aktiviteta save sas koristime ande angluni strategija vaj varesave save thavdena ko momento.
- Khuvde si numa varesave merkes, save anena dzhik ko bazalna politikes, thoven lenge buhlijarde aspektija save si phanle e romenca;
- I nevi strategija khuvela numa kotor kakar o lache shajdipeta save dela o fremo katar o Konsilo e Evropaki pal ko roma;
- Andi praksa voj na khuvela tema pal ko maripe mamuj o anticiganizmo thaj na dela shajdipe o roma te len partisipacija. Ando shero bash e Romane zhuvlija si thovdo formalno;
- O instrumentija dinde katar o Konsilo e Evropakoro katar o 12 mart 2021 si usisarde numa kotot..

Partisipacija

Kana kerelas pes e Strategiq andi Bulgaria sas specificane pharipeta ando sasto proceso vi o angajimento e romengo thaj o sivil organizacies. O lokalna organizacies save keren buti mashkar o romane mahales na nanas akharde thaj nas angazhirime aktivno ando proceso. Varesave organizacies ando nacionalno nivelo sas akharde em lile participacija, numa nanas chalijarde katar o kvaliteto e proceseskoro. E nevi strategija kerela e porani institucionalno – konstitucionalno fremo numa na azhukijarela pes varesave specificane rezultatija. Ande Strategija phenela so kamel pes aktivno partisipacija katar o roma ande savore lakere etapija, riga – planiripe, emplementacija thaj monitoring, numa i efektivnoni partisipacija e romengeri reslijas bari kritika ataro organizacies save si sivil ando sosaeti.

Kamel pes te del atencija, kaj o Nacionalno konsilo pal barbarutni buti pal ko etnikane thaj integracijakere puchipeta thaj o regionalna em lokalna konsilija naj len dosta budjeto thaj manushikano resurso, akava kerela pharo o proceso pal ki emplementacija ko bazalna politikes thovde andi Strategija thaj o Plano ki akcija. Ando 2013 thaj 2017 bersh tele upre savore Romane organizacies ikllile katar o Nacionalno konsilo pal barbarutni buti pal ko etnikane thaj integracijakere puchipeta, akava kamelas pes te anel dzhik ko bazalno reforma ando konsilo, numa bare bibahtale akava na ulo. Bizo sakija reforma avela phare te angazhirinen pes ot romane thaj o bi romane organizaciaes, save te keren implamentacija e Strategijake.

Relevantnipe

Pal ko relevantnipe andi nevi strategija dokhel pes kaj si po lachi, akatari purani Strategija. Isi varesave integririme merkes thaj po shukar phanglipe mashkar ko celes thaj o planirime intervencies, kerde katar o diferentna sivilna institucies. Isi varesavo lungijaripe bash varesave merkes.

Sar phenel pes isi har ki kategorizacija pal ko etnikane podatkes karik ko sako ejkh preoriteto aj akava si ejkh but vajno akto basj ki evaluazija ko potrebnostija te ashti te difinirinen pes o etalonna riga ko Strategija. Varesave institucies na phuravde piro vakeripe pal ko roma. (Ministerstvo pal ko andrune bukija, Ministerstvo pal ko uridikane bukija, Ministerstvo pal ki kultura) thaj akalestar ashti te azhukijarel pes, kaj naj ka phuravgiovel pes khanchik (azukijarel pes but harno efekto)

O dujto vajno problem ki Strategija si o than, kate keren konstatacija thaj o azukijardo budjeto. Ando Plano pal ki akcija so definirime numa duj bersh (2022-2023) sostar si phanglo ko evropikano finasiripe taro socialnune fondija koi Evropikano konsilo. Kana dikhel pes o politikano angajimento thaj o nacionalnuno finasorie achovel klaro so nanaj politikano mangipe, nanaj politikani zor. O diskusies varesave rashtrane institucienca sikavena kaj isi len angluno zhungalo dikhipe thaj sterotipija kaj akhijaren e romen sar po "teluno etnosi" thaj "teluni romani kultura" em stigmatizacija e romane grupemge. Adaleske kamel pes zorali buti ando maribe mamuj anticiganizmo, sterotipija thaj diskriminacija.

Azhukijardo efekto

O analizo bash o bazalna puchipeta e romenge si adekvatno, numa naj horutno, sar egzemplo varesave serioznune, vajna puchipeta nanaj analizirime. Formalno si aksiptirime varesave mangipeta ataro evropikane dokumentija, aj phenenkaj isi lungijaripe pal ko mashkarthemutne uridikane dokumentija andi granka pal ko manushikane hakaja thaj socialno chachipe. Pal ki harmonizacija e andrune stragikane dokumentija isi bare harija, sostar ljapardime si numa e „Nacionalnuni programa bash o buhlijaripe: Bulgaria 2030“ thaj o strategikano dokumento pal ki edukacija. Na dikhil pes o dokumento savo sikavel kaj "Isi len dindi duma" pal ko programno periodo 2021-2027, ni karik ko Akcijako plano bash ko uhtavdipe thaj sustainability. Nanaj difirime mangipeta pal ko zoraljardipe ko administririmo kapaciteto pal ki implementacija e Straregijake. Nanaj difirime ni o ekipo, ni o responsibiliteto e komisijakoro savi si difinirime pal ki koordinacija thaj implementacija e Strategijake. O dokumento si definirime sar "fremo", aj savore merkes thaj celija si horeste hramosarde ando "Nacionalno plano pal ki akcija" E Strategija kerela harni evaluacija pal ko shautne riskija bash ki implementacija, numa na dela plano sar te resen akala riskija thaj sar te kosen len. Nanaj definirime thaj horeste hramosardo katar ka avel o finasisko mazhutipe, savo thovela ando baro risiko e emplementacija e merkengiri. O indikatorija pal ki implementacija si but koputne, aj o celija si but ambiciozna; o bazalna indikatorija si etnikane ulavde, akava kerel pharo o monitiringo pal ki implementacija; varesave indikatorija si but harne numera. Ashti te phenas kaj varesave indikatorija si karik ko savore manusha andi rashtra, aj naj konkkratno e romenge.

Harmonizacija bash o strategikano fremo katar o evropikano konsilo bash o roma

O analitikano kotor katar e nevi strategija dikhela varesave specifikane puchipata bash o romane zhuvlija, terne thaj chavore, ande nevi strategija ola si dikle, zhutime upral, upral, tele upre, kotor po kotor ando Akcijako plano pal ki implementacija e Strategijake. Ando isto vakti, e nevi Strategija mukela avri avere romane grupen sar – roma handikeps, roma save isi len avruni seksualnost, thaj roma save nanaj len ajdikartes. Personalno dokumento.

E nevo strategikano fremo dela kombinacija katar o celes thaj bazalna metodes. O bilachipeta e neve Strategijakoro thaj o Akcijako plano si kaj ande khuven celes, merkes save si bazalna aktiviteta save sas thovde andi purani Strategija aj, salka save na egistuinen vishe. Ashti phenas kaj isi varesave merkes, save anen dzhik ko bazalna politikes, aj si lenge thovdo akcento, savo si phanlo e romenca.

E nevi Strategija khuvela numa kotor katar o lache shajdipeta, save dela o fremo katar o evropikano konsilo bash ko roma. Andi praksa voj na khuvela tema pal ko maripe mamuj o anticiganizmo thaj na dela shajdipe o roma te len partisipacija. Ando shero bash e Romane zhuvlija si thovdo formalno; O instrumentija dinde katar o Konsilo e Evropakoro katar o 12 mart 2021 si usisarde numa kotot po kotot.

HULIJAVIPE

Nacionalnuno romano strategikano fremo

Ko 5 maj 2022 bersh., O Konsilo e ministerengo liljas dezicija te akseptuinel I nacionalnuni strategija bash ki Republika Bulgarija bash ko barbaripe, khuvipe thaj participacija e romenge e 2022-2030 . O organizacies katar o sivilno sosaeti but mangle, numa sas so azhukijarelas pes i strategija na uli alosardi katar o parlamento – sas so uli alosardi e angluni strategija ando 2012 bersh. Akava akto lela e politikani zor thaj kerela o dokumento kovlo, huljavela o responsibiliteto katar o politikano angazhmento thaj kerela phare o proceso pal ki implementacija e strategijagiri. I nevi bulgarikani strateija si jekh kovlo korako naangle ando diferentna riga kana keras komparacija e purine strategiassa bash ko integriripe e romengero 2012. Katar ejkh rig, akava sikavela kaj si telijardo but o politikano angzhimento. Katar aver rigsi phare te angzhirinen pes aver institucies save si avrijal katar e nacionalnuni rashtrani politika, sar sosi o munisipaliti, e Komisija mamuj I diskriminacija, o Nacionalnuno ombucmano thaj but avera save si phangle ki implementacija e Strategijake. Maj palal, numa na ko paluno than, e Strategija ashti te chinavel pes lokeste vaj sasti te phuravel pes katar o aver governo.

Akseptuime si e nevi Strategija vi o Akcijako plano karik late ando ejkh thaj isto desicija katar o Konsilo e ministerenge. Pakijal pes kaj na ka oven aver dokumentija karik late. Azukijarel pes pal ki nevi Strategija o regionalnune thaj o lokalna munisipaliti te keren pire strategies, save te oven phange e nacionalnunasa thaj te anen dzhk lakiri implementacija.

Predal ko dekemvro 2020 bersh, O sekretariato ko Nacionalnuno konsili bash ko barbarutipe pal ko ethnikane thaj integririme puchipeta (NKBEIP) (savo si nacionalnuni kontaktno tachka) uklijavgias kaj piri elektronikani patrin I angluni bukijarni versija pal ki I nacionalnuni strategija bash ki Republika Bulgarija bash ko barbaripe, khuvipe thaj participacija e romenge e 2022-2030. Voj sas kerdi bizo partisipacija e organizaciengo katar o sivil sosaeti. E bulijarni versija e dokumentoskiri kamelas pes te ovel akseptirime numa katar o Konsilo e ministerenge kana azukijarelas pes te ovel parlamentarno alosaripe ando chon Marto ki 2021 bersh. E bukijarni versija e dokumentoski sas phareste kritikuvime katar savore organizacies thaj ekspertija, save lile partisipacija ki procedura bash ko publichno konsultacies. ¹

Ko palune chon, o prosecco sas harneste po-loko, lachardo, numa dur katar o mangipeta katar o Evropikani komisija/o konsilo bash ki Evropikani unija thaj o romani em proromano sosaeti.

Kana sas akseptuime o nevo governo, phiravdo katar o Kiril Petkov (dekemvro 2021), o proceso pal ko lacharipe e neve Strategijake thaj Plano e akcijakoro ahtardilo pal pale, lilijas nevo starto. O nevo zamenik-minister predsedatel thaj o predsedatelo bash o Nacionalnuno konsili bash ko barbarutipe pal ko ethnikane thaj integririme puchipeta (NKBEIP) Kalina Kostadinova organiziringias online diskusija e organizacijenca katar o sivil sosaeti ko anglunipe ko februaro 2022. Ko 15 februaro 2022 bersh, e Kalina Kostadinova avili ki diskusija savi sas organizirime katar o Centro Amalipe thaj Fondacija Fridrih Ebert, kupate e reprezentatorija katar savore politikane parlamentarna grupes thaj veresave institucies. Ko agor e choneske Marto 2022 berrsh, e bukijarni versija e neve Strategijakiri thaj lakoro Plano ki akcija sas publikuvime bash ki puterdi diskusija – trinto drom. Sas kerde tikne promenes ando Akcijako plano, e Strategija nanas puravdi, buderi predlogija so dinde o sivilna organizacies ando sosaeti, save lile aktivno partisipacija ko proceso, nanas akseptirime katar o Nacionalnuno konsili bash ko barbarutipe pal ko ethnikane thaj integririme puchipeta (NKBEIP) thaj o governo.

Bash o akava raporto

Akava raporto isi les cel te kerel evaluacija pal ko proceso ko keripe e neve Strategijake, savi sas e partisipacija e romengo thaj proromengo sivil sosaeti, thaj o kvaliteto e proseceskoro. koborom sas thaj savo sas o efekto katar o proceso. Ando isto vakti, o raporto kerel evaluacija ki nevi strategija thaj lakoro Akcijako plano katar I perspektiva bash o problemija e romengi andi Bulgarija. Savi si leskiri relevantnost, o azukijardo efekto thaj o harmoniziripe katar o shajdipeta dinde ando fremo e romenge ke Evropako konsilo.

O raporto si bazirime ko lokalna rodipeta, save khuvena:

- Intervuta thaj focus grupes e manushenca sosi len interesi: romano thaj proromano sivilno sosaeti (ohto organizacies) save ucharen nacionalno thaj lokalno nivo;

¹ <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?@lang=bq-BG&Id=5708>

Nacionalnuni kontaktno točka nash o roma; reprezentativija katar shov ministerumija/institucies saven isi mandato bash ki koordinacija pal ki implementacija ko bazalna preoritetija ki Strategija; lokalna reprezentatorija katar 5 munisipaliti (3 dizutne em 2 gavutne);

- Rodipe ko kabinetija bash o bazalna dokumentija e neve frejmoske katar o evropikano konsili bash ko roma: Komunikacija katar evropikani komisija „Unija bash ko Barbaripe: Strategikano fremo katar o evropikano konsilo bash o barbaripe, akseptiripe thaj partisipacija e romengiri” thaj lakere anekcija: Instrukcies bash ko planiripe thaj implementacija bash ko nacionalnune romane strategies” thaj „Portfolio katar o indikatorija”; Preporukes katar o Konsilo bash ko barbaripe, khuvipe thaj partisipacija e romenge;
- Bukijarne variantija thaj thaj akseotirime Nacionalnuni strategija bash ko barbaripe, khuvipe thaj partisipacija e romenge thaj lakoro Akcijako plano;
- Meklo si online puchipe, buhlijardo mashkar ko mediatorija, aktivistija thaj aver save keren buti ko romane mahale savo si perdo katar tele upre 100 anketirime manusha.

O podatkes katar o anketes, puchibarnkos sas analizirime katar o autorija bash sako shero katar o raporto, save si lijapardime maj-upre.

Ko vakto, kana kerelas pes preparacija pal ko kerdipe e raportoskoro ando 2022 bersh,o partnerija ko proektokerde focus bash ko principurija bash ki partisipacija e romangiri thaj ko zoralipe o kapaciteto e romane thaj proromane organizacies te keren monitoring pal ki implementacija e publikane politikenge thaj te kamen shuzho dikhipe, efikasno thaj efektivno politika, phangli e romenca sarto ko nacionalno achuka ko lokalno nivelu. Ake soske amen dingijam kurazho 12 organizaciengne te len partisipacija ko lacharipe e raporteske thaj dingijam shajdipe te shuniol o avazi 12 lokalna aktivistija thaj bukijrne ko romane mahales. Predal o raporto kamasas te das tribuna bash ko romano avazi. Sostar o romano sosaseto thaj o romano movumento naj homogikano ando socialnuno thaj kulturikano aspekto, I mangin e partnerengeri sas te keren koordinacija bash akala diferentna avazija thaj te den shajdipe pal varesave bazalna temes si po vazhno nego te sikaven kaj silen ejkh avasi.

O autorija katar o raporto kamen te naisaren savore lokalnune aktivistenge, e mediatorenge, reprezentativija katar o manusha so keren butti ko romane mahales, diferentna institucies, save lile partisipacija ko rodipe. Maj palal kamena te naisaren vi e manushenge katar o Konsilo so si nacionalno kontaktno točka.

1. PARTISIPACIJA

1.1. Romani partisipacija ko lacharipe e Nacionalnune Strategiake bash o roma andi Bulgaria

Angluni preparacija pal ko kerdipe e I nacionalnune strategija bash ki Republika Bulgarija bash ko barbaripe, khuvipe thaj partisipacija e romenge e 2022-2030 sas phare o sebepi so sas politikani destabilizacija ki rashtra thaj sas pandemikane kondicies. Aver pharipe sas kaj isine kriza mashkar ko Nacionalnono konsilo so si kontaktno tocha e romenge thaj o romane organizacies, save iklile katar o konsilo panda ko 2013 bersh.²

Alkha kondicies kerde but pharo o proceso pal ki preparacija e neve Strategijake.

Predak ko oktomber 2020 I evropikani komisja publikovingjas nevo fremo bash ko nacionalnune strategies pal ko barbaripe, khuvipe thaj partisipacija e romenge. Cyra vakti pal kadaleste o Nacionalnuno konsili bash ko barbarutipe pal ko ethnikane thaj integririme puchipeta (NKBEIP) startiringjas tematikane mitingja thaj diskucija ando fremo T.E.A.M. 2 „Kupate ashti te resas maj but“, posebna preoritetija pal ki purani strategija e romenge 2012-2020. Akala mitingija sas pal ki realizacija e purine Strategijake, numa odothe sas prezentirime vi o nevi Strategikano fremo katar e evropikani unija bash o roma 2030.³

Predal ko dekemvro 2020 sas publikuvime bash konsultacija vi o angluno bukijarno variant e neve Strategijake katar o Sekretariat telal ko Nacionalnuno konsili bash ko barbarutipe pal ko ethnikane thaj integririme puchipeta (NKBEIP),⁴ bizo o aktivno partisipacija e organizaciengiri katar o sivil sosaeti. O bukijarno dokumento sas khuvdo te ovel alosardo numa katar o Ministersko konsilo vaj tena del dezicija o parlamento, sas so sas e purine strategijasa kerdo ando 2012 bersh. Kana ahtarge o publikane diskusies, akava dokumento sas but kritikuvime thaj sas dinde varesave predlogija te phuraven les, o sebepi akala predlogija kerdili bukijarni grupa, katar ekspertija ko institucies thaj ekspertija katar organizacies, save keren buti ko tereno, numa nanas politikane reprezentatorija. O sebepi so nanas politikani partisipacia varesave romane organizacies sar so si o Amalipe thaj vi avera na kamle te khuyen andre. Varesave lender sa nacionalno pendzharde sar so si o Centro Amalipe thaj o Neto bash ki integracija e romenge. Sas kerdo dujto bukijarno varianto e neve Strategijake, savo sas maj lachsho syra, numa vi so duj responsabilna governa na akseptirinde o aktualizirimo dokumento.

Kana sas akseptuime o nevo governo, o proceso pal ko lacharipe e neve Strategijake thaj Plano e akcijakoro ahtardilo pal pale, lilijas nevo starto. O zamenik-minister predsdatel thaj o predsdatelo bash o Nacionalnuno konsili bash ko barbarutipe pal ko ethnikane thaj integririme puchipeta (NKBEIP) Kalina Kostadinova organiziringjas online diskusija e orhanizaciencar katar o sivil sosati.⁵

Ko 15 februaro 2022 bersh sas organizirime diskusija katar o nevladine organizacies kupare e memberonca katar savore parlamentarna plitikane parties thaj aver institucies.⁶

Ko agor ko chon mart 2022 bersh, e nevi Strategija thaj lakoro Akcijako plano sas publikuvime bash ki puterdi diskucija trinto drom. Sostar nans nisave phuravipata ando strategikano dokumento, o bazalna organizacies katar o sivil sosaeti save sas angazhirime e procesosa ponovo dinde pire predlogija, save bare bibahtake na ule akseptirime.⁷ O rodipe, savo si kerdo, ando fremo e Proekteske Romano sivilno monitoring (RSM) sikavel, kaj o organizacies, save lile partisipacoja bash ki preparacija naj chalijarde katar o kvaliteto bash o konsultativno proseco, kaj ejkh kotor katar lengere ptopozisies nanas linde telal ki atencija thaj achuka o sasto prozesos sas dihlo uprala upral, nas chalijardo, putardo thaj

² O sebepi so nans doverba ki institucija thaj gyndasaripe kaj o NKBEIP isi les formalno funkcija.

³ <https://nccedi.government.bg/>

⁴ <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bq-BG&Id=5708>

⁵ <https://nccedi.government.bg/bq/node/434>

⁶ <https://amalipe.bg/en/high-level-forum-nsir2022/>

⁷ <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bq-BG&Id=6706>

kolaborativno kerdo.⁸ Akava rodiba isto sikavela konstatacies kaj o lokalna organizacies thaj gasave so keren buti ko terrenanas akharde te len aktivno partisipacija.⁹

Ko 5 may 2022 bersh o Konsilo e ministerengo akseptiringijas I nacionalnune strategija bash ki Republika Bulgarija bash ko barbaripe, khuvipe thaj partisipacija e romenge e 2021-2030 I nevi Strategija thaj o Nacionalno akcionno plano bash ko period 2022-2023.¹⁰

1.2. Partisipacija e romengiri ki implementacija, monitoring thaj evaluacija ki nevi Strategija

O fremo katar o Evropikano unija nash ko roma deka propozisuja te usisaren pes o networko, savo si formirimo ando vaki pal ki preparacija e nacionalnune strategijake ai pal pale ko monitoring thaj I evaluacija pal ki implementacija. Buderi karik ko monitoring thaj evaluacija, o roma kamela pes thaj trebul te khelen rolija ki implementacija sar partnera (sar organizacija ko sivil sosaeti, te hramosaren kontraktija bash ko imlementiripe ko merkes, vaj te keren kolaboracija ando vakti ki implementacija ko diferentna droma thaj kapaciteto). O roma kamel pes te oven alosarde, arakhle ande rashtarakere institucies, save si responsabilna ki koordinacija thaj implementacija e Strategijake. Thaj o romane profesionalitija kamel pes te oven kotor katar o ekipija ko publikane institucies, save lena partisipacija ande savore nivelija andi implementacija e Strategijake, o rashrane institucies kamel pes but aktivno te thoven bukijate romane profesionalistija, na numa pal ki Strategija, numa sar profesionalistija.

Varesave katar akala propozicies si imlementirime, numa dikhasa vi buderi doshalipeta. Angleder e nevi Strategija na khuvela but realna merkes save te zoraliaren o kapaciteto e romengoro (dikh buderi informacija ki tochka 1.5.). Dzhik akana o roma nanaj adekvatno angazhirime mashkar o ekipija thaj o phagavde eksperija ko rashtrane instirucies, angazhirime pal ki implementacija e Strategijakiri (ando regionalna thaj lokalna administracies thaj na numa – dikhindo katar o poddatkes online intervju e sekretarkasa katar o Nacionalnuno konsili bash ko barbarutipe pal ko ethnikane thaj integririme puchipeta (NKBEIP thaj o sherutno ki nacionalno kontaktno tochka).

Ejkh ataro bare doshalipeta e Strategijakere si kaj nanaj ejkh permanentno bukijarni grupa savi te ovel responsabilno pal ki implementacija e Strategijakiri ande akaj grupa kamel pes te khuyen eksperija katar o nevladina organizacies, nanaj ejkh ekipo katar oditorija save te keren odit pal ko resle rezultatija save te oven nezavisna ekspertija.¹¹

O finansistko mazhutpe pal ko aktiviteta, ando Nacionalnuno plano ko aktiviteta si dikhutne varesave metodes:

- Finansiripe ando fremo e budjeteske ko resorna ministerstva thaj institucies em varesave fondija te ashti te imlementirinen pes o politikes pal ki pal ki integracija;
- Te finansirinen pes merkes thaj aktiviteta ko nacionalnuno thaj lokalno nivo, save anena informacija ki kondicija thaj tendencies ki situacija ko preoriteta grankes andi Strategija ki relevantno teritorija;
- Implementacija ko programs ki munisipaliti ando fremo savo si kave si ko budjeto andi munisipaliti katar e rashtrako budjeto.
- Te motivirinen o munisipalite te finansirinel merkes thaj initiatives katar o budjeto lengoro thaj varesave subsidies katar o prihodija thaj partnerija kupate e nevladine organizaciona;
- Finansiripe katar o tematikane projektija pal ko Programes katar o strukturna fondija thaj o Kohezno fondo;
- Finansiripe thaj ko-finansiripe katar tematikane proektija ko Programes katar o Evropikani Komisija, Lumijani banka, Obedineni naciee, Konsili e Evropako thaj aver finansiska mazutipata – kamel pes te identificirinen pes o specifikane droma bash ko aktivno

⁸ Fokus grupa e organizaciona katar o sivil sosaeti, kerdo ko 27 aapril 2022 .

⁹ Fokus grupa katar o lokalna organizacies, kerdo ko 27 april 2022 .

¹⁰ <https://nccedi.government.bg/bg/node/448>

¹¹ <https://strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=23690>

Implementacija bash ko principio № 10 katar „O 10 generelna principurija bash ko barbaripe e romenge“ (Aktivno partisipacija e romengeri).

O hramosarde planija thaj programs si trebutne sostar kamel pes te ovel osigurimo o finansiripe katar o Evropikani unija bash ki Strategija, sarto o Plano bash I kajiri implementacija, isi potencialo te ovel ambiciozno kana lel pes ki atencija o grupes savenge si kerdi te na oven numa potrebitelija e servizoske, numa vi te oven alkha save dena o servizo. O generelna romane aktivna manusha, save si ko nacionalno nivelu si bechalijarde, razocharna:

“... andi praksa, e tema bash ko dindipe shajdipe bash ki partisipacija e romengeri nanaj khuvdi. Vi ako isi proposicija kaar e Evropikani komisija akava te ovel khuvdo, thaj na numa sar horizontalnune preoritetija, numa vi I specifikane shere. Thaj vi ako o romane organizacies dhik ko palunipe denas pire propozalija konkretikane teksturija bash ko shere, nanas adoptirime. Numa formalno si khuvdo o shero „Ekhipe e romane zhuvlijake“: akova shero na ikerela specifikane celes, aktiviteta, vi ako si kerde buderi propozicies” (informacija katar o Centro bash ko ethnikano dialogo thaj tolerantnost „Amalipe“)¹²

Vi achuka amen shaj te phenas kaj o mangipeta thovde ko instrukcies, dinde katar e Evropikani komisija ko dindipe shajdipe bash ki partisipacija e romengeri si numa kotor po kotor khuvde (informacija katar o romane organizacies).¹³

1.3. Sisemo pal ko konsultazies pal ko politikes mashkar o sivilno sosaeti thaj o zainteresime manusha

E nevi Strategija si sar ki purani, institucionalno konsultativno fremo na dikhela varesave puravipata. Voj phenela bash ki aktivno partisipacija e romengeri ande savore lakere etapija – planiripe, implementacija thaj monitoring. Voj dela propozicija te keren pes munisipalna thaj regionalna konsilija bash ko ethnikane thaj Тря препоръчва създаването на общински и регионални съвети по етнически и интеграционни интегративнуне puchimata savore zainteresime manushenca. Adalkha konsili egzestuinen katar e purani strategija isi planija ko munisialiti, numa lengeri efektnost si buderi kritikuvimo katar buderi katar o sivilna organizacies, save pakijan kaj on si numa formalna aj lengere bukijatar nanaj rezultato. Planirimo si de bichalen pes instrukcies dzhik ko lokalno nivelu, sar te perel o fokuso ko khuvipe e romengoro bash ki implementacija e neve strategijake. Gasave instrukcies sas bichalde panda predal ko uno 2021 bersh thaj akana kerena pes o regionalna planija thaj o munisialna bash ki implementacija e Nacionalnune strategiake. Ande ko bukijarne grupes khuvuna rashtrane ekspertija thaj ekspertija katar o nevladini organizacies, save kerena buti ko regionalno thaj munisipalno nivelu. Telal ki atencija si o romane organizacies te oven ando pashe kontakto bash o dialogo thaj barbarutni buti ko ministerstva thaj o agencies, save si respondibilna bash ki implementacija thaj koordinacija e Nacionalnune Strategijake, vaj o Nacionalnuno konsili bash ko barbarutipe pal ko ethnikane thaj integririme puchipeta (NKBEIP) thaj o governo.

Kamel pes da das atencija kaj o Nacionalnuno konsili bash ko barbarutipe pal ko ethnikane thaj integririme puchipeta (NKBEIP) thaj o regionalna em o munisipalna konsilija isi len but harne finasiska thaj manushikane, akava kerela but phare o proceso pal ki koordinacija thaj implementacija bash ko generelna politikes, save si definirime andi Strategija thaj o Acijako plano. Predal ko 2013 bersh., buderi katar o romane organizacies save si aktivna ko nacionalno nivelu (sar so si o Amalipe, Integro, vi aver) kerde presija upral NKBEIP, thaj achuka kerde varesave bazalna reformrs. Predal 2017 bersh, avera romane nacionalnune organizacies save sas membyrija chinavde po memberstvo, soske sas alosardo sherutno savo sas ultra nacionalisto, lidero katar o Nacionalnuno fronto bash ko arakhipe e Bulgarijake. Ko palune bersha, nanas erde reforme, sar so si phendo ko raporto katar o RCM taro 2017 bersh. Ko 8 aprilo 2022 bersh o zamenik minister thaj predsdatelo bash ko NKBEIP, Kostadinova, dingijas obeshttanie te inicirinel puravipeta thaj reformrs ando pashutno barbarutipe e organizacia katar o sivil sosaeti.¹⁴

¹² https://amalipe.bg/nacionalna-strategia_propusnati-vazmozhnosti/

¹³ <https://www.bta.bg/bq/news/248793>

¹⁴ <https://www.bta.bg/bq/news/248793>

1.4. Zor dindiye bash ko romane grupes ando lokalno nivelo

E partisipacija e romengiri bash ko keripe e politikane dezicies ko lokalno, nacionalno thaj evropikano nivelo si trebutni kondicija bash te chinavel pes lengeri izolacija.

E nevi Strategija, katar o anglunipe dela nada kaj ka den zor e romenge ko lokalno nivelo. Sar so phenel pes ando artikalo „Evaluacija bash ki situacija – Zakluchak“: mashkar “Sebepija bash ko bikosle problemija” si “Pharipeta bash ko predstavitelstvo” thaj po tachno “Nanaj romani partisipacija bash ko formuliripe e politikenge thaj lendipe dezicija thaj nanaj sivilno aktivnost” thaj “Zor dindiye e romane dzhuvlijenge, thaj zoralipe bash lakere shajdepeta te kerel strategikano alosaripe bash ko avutno zhivoto peske”.¹⁵

Partisipacija e romengoro si thovdo ando ejkh katar o „Generala principija“: Te oven angazhirime manusha katar o marginalna grupes ko aktivteta bash ko phuravipe e kondicenge thaj lengoro zhivdipa thaj lokes po lokes te bariol lengiri partisipacija biskaj na ucharel savore manushenge save beshena ejkhe thane; sarto vi ko „Kuputne thaj bazalna principija bash ko romano barbaritnipe“, sarti I bi ko: “1) Te oven angazhirime ko regionalna thaj lokalna institucies; Partisipacija ko sivilno sosaeti; 3) Aktivno partisipacija e romengiri”.

Specialno e granka „sistemo bash ko monitoring, evaluacija thaj kontrol“ si khuvdo akala razporedbe: ando regionalna administracies, te thoven pes varesave funkcijes e direkcienge, otdelija, zvena thaj individualna ekspertija resposibiliteto bash ki implementacija e politikenge save keren barbaripe e romenge. Sosketo sako ejkhe lokalnune administracijate kamel pes te ovel maj hari ejkh eksperto, saveskere bazalna funkcies te oven phanle e politikasa bash ko khuvipe (o regionalnune upravitelija isi len regionalnune konsilija bash ko barbarutnipe ki kolaboracija pal ko etnikane thaj integririme puchipeta).

Bash ki koordinacija e strukturenca pal ko sivil sosaeti si thovdo te oven konsultativna strukturenca – vi te oven kuputne – thaj mehanizmo bash ki partisipacija e sivil sosaeti karik ko relevantna ministerstva, gerionalna sherutne thaj lokalna institucies. Lijapardime si vi i aktivno partisipacija e romengeri thaj savore zainteresime manusha ando savore etapija (planiripe, implementacija, monitoring, thaj rodipe) katar e politika. O munisipaliti ashti te keren munisipalna konsilija bash ko barbarutnipe pal ko etnikane thaj integririme puchipeta; numa na sekogash avela sar so si hramosardo. Ko zakluchak kerel pes propozicija o aktivteta pal ko barbaripe thaj partisipacija e romengeri te den pes ko sivilna organizacies ko munisipalno nivo..

O prepozalo bash ko puteripe bulijarno than ko munisipaliti sar eksperto pal ko etnikane thaj integririme puchipeta “kate shaj”, si but biklaro. Thaj vi acuka te ovel, lokes po lokes akava ovela, varesave munisipaliti vi te na ovel len bari zhelijia keren les, aj akava si shajdiye thaj si prepozalo. Kamas te phenes, kaj aslka ekspertija thoven pes numa kana e majores isi les konkretno interes.

Na dikhasa konkretna merkes save te anen dzuk ko Nacionalno Akciono sar obligativno ko konsilo ando munisipaliti te len munisipaleskoro plano bash ko barbarutnipe thaj partisipacija e romengiri. Akava si ejkh gyndisaripe e romane lederengoro katar o romane organizacies, save keren bui ko regionalnuno thaj lokalnuno nivelo, savo si phendo ando vakti ko online focus grupa (rodipe) (april 2022 bersh) sosi pal ki tema.

Ashi te keras zakluchak, kaj o propozali bash ki motivacija andi partisipacija e romengiri publikuvime katar e Evropikani komisija nanaj lunde telal ki atencija, thaj nanaj arakhle thaj implementirime sar so trebul, spcijalno ando lokalno nivelo.

1.5. Zoralijaripe ko kapaciteto bash ko romano sivil sosaeto

Akava, so bi kamasa te dikhas ando nevi Strategija, sar so phenen o mangipeta katar e Evropakiri komisija, si o putaripe bash ko shajdipeta ko zaralipe e romane komunitengoro ko lokalno nivelo;

“Asalkija buti te kerelpes te ashti te del baza bash ko angazhimento e romengoro bash ko aktivteta , save te anen dzhik ko resipe ki socialnuno thaj politikano phuravipe. E mobilizacija e romengi kamel pes te ovel kihli sar ejkh lungijardo thaj fokusirimo proceso.

¹⁵ https://amalipe.bg/nacionalna-strategia_propusnati-vazmozhnosti/

bash ko khuvipe, e romane partisipacijasa, lokalnune institucies thaj organizacies; thaj o roma te oven sikavde ande savore averipata (vi lokalna thaj vi avera thaj marginalirime thaj integririme, zhuvlija, chave thaj terne) ando proceso ko lacharipe e politikane dezicies thaj konsultacies...”¹⁶

Akava so dikhasa ande nevi Strategija nanaj chalijardo. Egzapleske, nanaj garantime te usisaren pes o fondovija katar e Evropikani komisija thaj o nacionalnune fondovija bash save keren zoralipe ko kapaciteto, thaj po-but bash ko romane thaj proromane organizacies katar o sivil sosaeti, save keren buti ando lokalnuno nivelo. Kamel pes te sikavas vi o specifikane droma bash ko ki implementacija ko principo № 10, savo si adoptisimo katarr o Konsilo e Evropake karik ki Evropikani unija: „Aktivno partisipacija e romengeri“. E nevi Strategija, sarti vi o Akcijako plano pal lakiri implementacija isi len potencijalo te oven ambiciozna kana si o puchipe ko marginalna grupes sar beneficentijako specifikano servizo vaj mazhutipata, thaj te oven beneficentija, posrednikija, sarto vi te den o servizo.

Akala si o zakluchaja, kana dikhas varesave specifikane grankes, varesave grupenge thaj organizacieng sar so si “O Trysto bash ko Socijalna Alternatives” (TSA): “Andi harmonia e 10 katar o feneralna principija bash ko barbaripe e romenge, adoptirime katar o Konsilo e Evropikane Unijake (Aktivno partisipacija e romengiri“), kamel pes te rodingijove mehanizmo bash ko barijaripe o gendo katar o medikane thaj edukativna ekspertija ko minoritetna grupes. Si but vazhno te usisarel pes o sasto potencijalo e komunitetakoro bash ko resipe phuravipe ko dikhipes mashkar ko mazhoriti, thaj mashkar o minority, thaj achuka te avel pes dzhiko resipe ki kuputni cel №3 (informacija katar TSA).¹⁷

Ando nacionalnuno Plano arakhasa numa implementacija e proekteskiri „Te lachargiovel I koordinacija thaj o dialogo mashkar e policija thaj o romano sosaeti“, savo ashti te lel pes sar ejkh orientiro, sar ejkh instrumento bash ko zoralipe ko kapaciteto e romane komunitetake. Trebul te kamas ando Nacionalnuno plano te khuyen but lache projektija bash I romani komuniteta.

¹⁶ Работа с роми: Участие и овластяване на местните общности, агенция за основни право на Европейския съюз (*Working with Roma: Participation and Empowerment of Local Communities*, European Union Agency for Fundamental Rights), 2018

¹⁷

<https://socialachievement.org/web/files/richeditor/header/Statement%20Roma%20Strategy%20April%202022.pdf>

2. RELEVANTNIPE

2.1. Maribe mamuj ko anticiganizmo thaj diskriminacija

Panda predal ko 2009 bersh e Bulgarija khuvela o uridikane dokumentija katar o Fremalno dezicija bash ko Konsilo 2008/913/JHA savo si phanglo e mariposa mamuj rasizmo thaj ksenofobija, aj o memberija 162 thaj 163 katar o Nakaztelno Kodekso lel ki atencija o dzhungalo vakeripe thaj o dzhungalipeta katar o bikamipe, andi baza ki rasa, nacionalno pripadak vaj ethnikano origin. Akava dopherel o antidiskriminacijakoro uridikano zakono, savo si les zor katar o 2004 rbersh sastar si bijandi e Komisija mamuj e diskriminacija (KMD). Dikhel pes kaj o roma si ando fokuso kana si puchiye pal ki dzhungalo vakeripe andi Bulgarija. Dikhel pes katar o buderi rodipeta kerde katar o Instituto Putardo sosaeto - Sofiq;¹⁸ katar o 2012 bersh, o socialna anglune dzhungale dikhipeta mamuj o roma buderi barile.¹⁹ Abde pire monitoringova raportija kana si o puchiye rasizmo thaj biaseptacija, O konsilo e Evropakoro phenela klaro kaj kamel pes te chinavgiovel ande praksa thaj te len piri dosh o manusha save keren gasave akcijes, thaj kergija varesave propozalija bash ko erikane dokumentija.²⁰

Oficijalno sasto monitoringovo raporto pal ki purani strategija 2012-2020 anel zakluchak kaj ando uridikane dokumentija maj sani, kovli buti si ki implementacija bash ki antidiskriminacija e rashtrane politikake: "o definicies save dena bash ko celija, thaj varesave celija, vi o administrativna raportija pal lengiri implementacija buhlijaren e diskriminacija, aj na chinaven la. ".²¹ Sar so phengijas ejkh nezavisno eksperto ko sivilno monitoringovo raporto, kaj maj baro belego so nanaj politikani volija te pruravgijove akaj dzhungali praksa pal ko dzuhgalo vakeripe si o fakto, kaj nanaj nesave merkes mamuj akaj praksa save azukijarelas pes te oven khuvde ande Strategija tgaj ando Akcijako plano, achuka o merkes save si responsabilna pal akadaleste naj ka oven impementirime, vaj monitoririme.²²

Andi Strategija so thavdel ko momento si idenicireme laches sa so si phanglo ko anticiganizmo thaj diskriminacija. Ande hulijavipasko koror dikhel pes 1to, 2to, 3to, 4to, 5to, 7to, u 10to katar o celija bash ko obedineni nacji ON bash ko shelbershipe ko 2030 bers save si phangle karik ki Nacionalnuni Strategija. O propozalija katar e Evropikani komisija, o Konsilo e Evropako thaj o OSSE, vi I dezicijes katar o Evropikano parlamento thaj o podatekes, o rezultatija katar o rodipe so si kerdo katar o FRA si horeste sikavde thaj si linde telal ki atencija. Bizo te ovel phangli e legislatijasa, e bukijarni definicija anticiganizmo/ anti romani diskriminacija, definirime katar o Mashkarthemutno alianso bash ko lijapardipe ko Holokosto (MABX)²³ predal 2020 bersh sas thuleste hramosardo sar ejkh stansarto bash ki zorali buti pal ke politikane dezicies andi Bulgarija. Ando isto vakti buderi romane organizacies gyndisaren kaj o dezicies thaj o aktiviteta, phangle ko antiziganizmo thaj e antidiskriminacia na arakhena po than andi Strategija. O propoziciees buderi organizaciengoro katar o nevladino sector si te

¹⁸ Raportija bash ki zdungalo vakeripe katar o 2014, 2016, 2018. Hain: <http://OSIS.BG>

¹⁹ *Sivilno monitoringovo raporto bash ki implementacija e Strategijake bash ki integracija e romenge andi Bulgarija*, (2020 .), patrin. 13. Arakhijovel: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-3-bulgaria-2019-eprint-fin.pdf>

²⁰ <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/bulgaria>

²¹ Papporov, A., E. Markova, Г. Jordanova. (2020). Sasto raportora bash ki evaluacija ko integrativnune plolitikes karik ko roma andi Bulgarija ko periodo 2012–2019 г., khuvde propozalija ando celeva riga ko publikane politikes thaj khuvde antidiskriminacija thaj barbaripe ko dzhendari haj kolaboracija e sivil sosaetesa [Overall Report for the assessment of integrational policies towards Roma in Bulgaria in the period 2012 – 2019 with recommendations towards sectoral directions of public policies, including antidiscrimination, gender equality and interaction with civil society]. Arakhkado: [https://nccedi.government.bg/sites/default/files/2021-01/Final Assessment Report Roma Strategy 2020 Final.pdf](https://nccedi.government.bg/sites/default/files/2021-01/Final%20Assessment%20Report%20Roma%20Strategy%202020%20Final.pdf).

²² Kolev D., A. Pamporov, T. Kkrumova. (2021). *Monitoring pal ki implementacija e Nacionalnune Strategijake bash ki integracija e romenge*. Arakhijarde ki: [https://amaliye.bg/wp-content/uploads/2022/03/Monitoring the Implementation of the National Roma Integration Strategy WEB ENG.pdf](https://amaliye.bg/wp-content/uploads/2022/03/Monitoring%20the%20Implementation%20of%20the%20National%20Roma%20Integration%20Strategy%20WEB%20ENG.pdf)

²³ Налична на: <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antigyptism-anti-roma-discrimination>

Ovel khuvdo posebno shero bash ko antiziganizmo nanas lindo telal ki atencija. O zhungalo vakeripe thaj o zhungalipeta katar o bimangipe nanaj thovde nisar ki Straregija, nanaj adresirime vi seregacija numa kor po kotor si lijapardime o celija na respondirinen e merkenca save kamel pes te anen pozitivo phuravipe thaj aver. Ando lungiajripe ki Strategija usisare o termino "romane dikhipeta" a kamel pes te ovel „antiromani diskriminacija”.²⁴

E Strategija ucharela akaj tema ando „Preoriteto 5. E bari legislacija thaj Antidiskriminacija“. E definirime opetarivno vel si: "Garancija bash o hakaj e manushengere em fokuso upral ko zhuvlija thaj chave, te arakhel pe o publikano redo, prevencija thaj achavipe, chinavipe gasave aktija sar so si o zhungalo vakeripe". Numa isis risiko e Strategija te kerel palena dosh sar so sine ki purani Strategija o isto modelo katar o ekjh rig implementacija. E nevi Strategija khuvel asalka elementija "Te buhlijaren pes o merkes save te chinaven o proceso pal ko dzhungalo vakeripe thaj o manusha save keren akava te oven kaznime" (patrin 33), numa naj nisave hramosarde uridikane merskes, nanaj khuvde vi ando Akcijako plano karik ki Strategija (vaj savore propozicies thaj problemura si indentificirime ando angluno kotor, ko hulijavipe.numa nanaj liajpardime thaj lungijarde ando dokumento pal pale.) Konceptija nash ko "anticiganizmo" si thovdo numa ando zaglavie ko ekjh elemento savo si relativno „Identifikacija, prevencija thaj arakhipe e manushen save si zhertva katar o zhungalo vakeripa", numa nanaj nisave merkes. Avela bari nervosa vi katar o fakto, kaj ando merkes pal ki antidiskriminacija avela diskriminacijako diskurso thaj anglune zhungale dikhipeta mamuj o roma. Egzamploske, ando Akcijako Plano pal ki Strategija, si zaglavie „Zoralipe ko kapaciteto bash ko legislativna agencies bash ko maripe mamuj e diskriminacija ki ethnikani baza, zhungalime thaj bimangipe" (Cel № 3), isi programes thaj si varesave indikatorija, phangle varesave manushenca save phagen o zakono, akava si jekh klaro relacija karik ko kriminalno nakhavipe e romane komunitetasa. Te ahtarel pes akava shero gasave informacijasana anela dzhk ki frustracija mashkar o sivilna romane thaj proromane organizacies, save pal pale na lena seriozno varesave lache merkes sar so si "zoralijaripe bash ko kapaciteto e manushenge, so si bukijrne andi policija, save keren buti ando romane mahales thaj ko isto vakti te chinaven pes gasave bukija lender kaj koristinen po than thaj keren zhungalipeta".

Nanashti te arakhel pes gasavi institucijaki statistika, hain, savo te sikavel koborom zhungalipe keren pes katar o bimangipe thaj anticiganizmo andi Bulgarija. Bash o relevantna podatkes e Strategija koristinel podatkes pire raportendar thj rodipeta thaj varesaveo senzo bash e diskriminacija kerdi andi Strategija. Nanaj argumentija sostar e Nacionalnuni strategija gyndisarek kaj numa lakere podatkes si relevantna thaj nadezhna andi Bulgarija. Isi vi avera nadezhna thaj shajutne institucijes save ashti te den gasave podatkes, len isi len hajin sar so si o Ministeriumi pal ko andrune bukija (egzemplo koborom si o manusha save si zhertve katar o zhungalo vakeripe thaj bikamipe thaj policijakoro rodipe), Ando ofiso e sherutne prokororeske (relativno koborom delija isi kerde katar o zhungalo vakeripe em savo si o procento bazirime ko roma), O Uridikano ministersto (savo si o procento e romengoro ko uridikane procedures thaj o thana kate si ahtarde o manusha), Komisija mamuj e diskriminacija (save sluchaj), so dikhena thaj sar dikhena. Kovlo sigmento andi Strategija si, kaj nanaj plano sar te kiden podatkes save si phangle e romane statistikasa, te ashti te chinavel pes e diskriminacija.

Kana si o puchiipe bash ki diskriminacija, e Strategija sikavela o averutnipe e romengoro numa ando buhli gynd: kaj isi diferentna grupes, but romane komunitetes thaj varesave edukativna sesies bash ko averutnipe, nanaj specifikano fokusi upral o romane chave, zhuvlija, terne, maj-phure roma vaj gasave so isilen fizikalna deficitija, roma so si ande Evropake thema, roma so si avrijal e Evropake thema, thaj gasave so nanaj len sitizynship. E konceptija bash ko dzhendyri avela numa ko merkes pal ko nasilie bazirimo ko dzhendar thaj ko merkes bash ko maripe ko trafiko e manushenge sar bazikani plitika, numa nanaj preparacija bash ko romane specifikes.

Buderi celija difinirime katar e Strategija si phangle ki identifinirime kejsija thaj mashkarthemutne thaj sivilna propozicies ki relacija e diskriminacijazoralipe. Ko lundzhripe ko buderi kejsija nanaj relacija mashkar ki cel thaj merkes (sar so phengijam upre – o zoralipe ko kapaciteto ahtrela e diskurdseza pal ko zherves. Nanaj tachno

²⁴ O termino sas diskutirimo buhleste buderi romane organizaciencia, sociologija, thaj lingvistija. Ki gazhikani chib, „anticiganizmo" sikavel negativno konotacija thaj o termino akseptirinel pes sar diskriminacija Ake soske ando vakti ko puterdo kidepe o NKBEIP sas dogovorimo te ovel zamenimo katar o termino „antiromano dikhipe". Akava si objasnimmo andi belezhka telal ki linija № 34 ki patrin 17 ki NS. Numa buderi organizacies usisaren „antiromani diskriminacija", sostar akava termino so maj zoralo katar o "dikhipe" „нагласи".

Targitirime merkes bash ko chinavdipe o zhungalo vakeripe thaj bimangipe, khuvana merkes save si orientirime karik ko medies thaj politikija ko ucho nivelo. Nanaj efektibna merkes bash ko chinavipe o anticiganizmo. O institucionalnuno diskurso si maj buhlijardo thaj si fokusirime upral ki tolerantnipe thaj ko averutnipe. I Nacionalnuni Strategija na kerka klaro fremo sar the kosloiven pes o problemija thaj te resaven lache resultatorija ande prioritethaj ni difinirinel specifikane zada`es mashkar o buderi zainteresime manusha ko lokalnuno thaj nacionalnuno nivelo. Avre vorbrnca phendo, e Nacionalnuni Strategija sikavela o problemija thaj o bangipeta ki legislacija, numa na dela iriba ko puchiba bash ko plitikes thaj relevantna merkes ando Nacionalnuno Akcijako Plano.

2.2. Edukacija

I Edukacija sas ejkh maj buhlijardi granka bash ko politikies andi Bulgarija vi ko deshbshipe bash ko barbaripe e romenge (2005-2015), vi ando vakti ki purani Strategija 2012-2020. I kuputni zor katar o sivil institucies thaj o sivil organizacies ange zhi ko horutne uridikane phuravipata, thaj lacharde e situacija bash ko angluno hulijavipe e tikne chavorenge ando shkoles thaj kerde prevencija te na mukhen, peren katar o shkoles, aj te agorinen pi edukacija. Katar o 2017 bersh sas ahtardi, putardi pozicija bash ko edukativna mediatorija te zhutisaren e chavoren katar o uijazvime grupes. Sar rezultato akadalear predal ko 2021 bersh sas buderi katar o 1 000 edukativnune mediatorija. E pandemija katar o Пандемията от Covid19 thaj o phanlipe e shkologoro o sebepi e pandemija kergijas bilachipe bash ki edukacija e chorore familijenge, save nanas internet te ashti te khuyen ko online edukacija. Sigane kerdilo rodipe bash ko segregirime grupes thaj vi mashkar o roma save klaro definishirinen po identiteto, o rodiba sikavela kaj isi lache reultatija bash ki edukacija ko palune deshbshia vi mashkar e roma.²⁵ Bez obzir akava rezultato, o oficijalnuno raporto pal ki implementacija e Nacionalnune Strategijake ²⁶, thaj o bioficialnuno sivil monitoring raport²⁷ fokusirinen kaj merkes save te anen zhik ko chinavipe e edukativno segregacija, te ahtaren pes o chorore chave, te registrinen pes ando shokles thaj sahakija pal ki romani chib thaj kultura, thaj maripe mashkar o sikavne bash ko zhungalo angluno dikhipes thaj negativna steriotipija mamnuj o roma si kamle merkes. Rodipe kerdo katar o Centro Amalipe thaj o Ministerstvo pal ki edukacija, sikavel kaj tele upre 930 baziAkava si o ejpash katar savore chavekane shkoles thaj 150 ПProfesionalnune gimnazies si koncentracija katar uijazvime grupes chavore.²⁸ Akava si o ejpash katar savore chave thaj ejkh trito katar o profecionalnune gimnazies.²⁹

Akala problemija si linde telal ki atencija katar o makro-, mezo- thaj mikro- dikhutni tocha, thaj akava sikavela kaj o intervecies si nacionalnune, munisipalna thaj shkolakere merkes, thaj si relevantna karik ko buderi averutne zainteresime manusha: sikavne, deija dada, thaj chave. E nevi nacionalnuni Strategija lela tela I jakh o mmaj neve thaj horutne podatkes katarr o averutne hainija: Agencija bash ko Evropikani unija bash ko bazalna hakaija (FRA), Lumijani banka, Instituto pal ko folklore thaj Sociologija karik ki BULgarikani akademija e naukenge, sarti vi rodipata pal ko politikies katar o sivil sosaeti, sar so si: „Edukativna postizhenija e romane grupenge andi Bulgarija“, thovdo katar o TSA thaj implementirime katar o Global Metrics Ltd. (2019 r.), thaj „Tikno chavorikanipe e romane komunitetake andi Bulgarija“ (2019) kerdo katar o Instituto Puterdo sosaeti – Sofija.

Kana si o puchipe bash ko planirime intervecies e Nacionalnuni Strategija, nanaj but sigorno ubedime. O merkes pal ki desegregacija si delegirime ko Centaro bash ki edukativno integracija e chavenge thaj e siklijarnenge katar o ethnike minoriteta. O centro si nezavisno struktura karik ko ministersto za edukacija,

²⁵ Angelova, R., M. Dimitrova, G. Yourdanova, A. Pamporov V. Lubomirova, M. Terzijska. (2020). Nacionalnuno rodipe bash ko postizhenija ki romani edukacija thaj buti. София: TSA/Global metrix. Arakhado: https://socialachievement.org/web/files/riceditor/dokumenti/REPORT_TSA_ENG.pdf

²⁶ pamporov, Markova, Yourdanova 2020, op. cit.

²⁷ Kolev, Pamporov. Krumova, 2021, op. cit.

²⁸ https://amalipe.bg/wp-content/uploads/2021/03/D2.1_School-segregation-maps-in-Bulgaria_BGversion.pdf

²⁹ O termini „shkoles save isi koncentracija katar o uijazvima grupes“ uzisarel pes katar o Ministerstvo za edukacija, bash ko shkoles, kate isilen buderi katar o 20% okatar o chave save avena katar o families save si but harni edukacija Butivar ola avena katar o gavutne shkoles. 180 bazalna shkoles thaj 150 pprofesionalna gimnazies, ashti te oven definirime sar segregirime: on arakhioven ando diza thaj gavakate isi po but katar I ejkh shkola.

Savi si responsabilno te kidel thaj te razdel fondija mashkar o shkoles thaj hurdelinija bash ki realizacija ko edukativna integracijake politikes, bizo te ovel len funkcija te degfinirinen o politikes. O planirime intervencies si definirime sar obshestveno porycha, vaj kon ka kokurishinel ashti te keren buti numa akala aktivitta nanaj nash ko savore shkoles. Kamel pes te oven promenes ando zakono katar ejkh rig thaj promene ko regionalno pricipo bash ki bazalno edukacija, katar e aver rig, te meren prs mamuj e segregacija ko makro thaj mezzo nivelo, numa akava nanaj leopardime ando Akcijako plano pal ki Strategija.

O nacionalnuno Akcijako Plano dela shajdipe basj ko aktiviteta save nanaj doborom vazhna, buderi lender thavden momentalno. Nanaj neve merkr save te oven khuvde ando Plano; buderi katar o merkes nanshtine te sikaven piri efektivnoni thaj lachi buti. Ki Strategija si thovde gasave indikatorija bash ko monitoring kaj si kuputne ande sasti rashtra nanj len kategorizacija pal ko ethnikano belego, thaj akava kerel phare o proceso bash ki evaluacija thaj te dikel pes o chachutno rezultato. Egzamploske sar so si o indikatoro „otnosime delo katar o therne (mashka ko 20-24 bersh) kaj isi le barem ejkh mashkarutni shkola“, vi ko indikatoro “tikno zapisvane thaj peripe katar e edukativno proceso (otnostelno delo katar o manusha mashkar ko 18-24 bersh, save na agorinde pi mashkarutni shkola aj silen numa bazalno edukacija)” thaj salka save nanaj len edukacija katar lengi teritorija ando ista bersha“. Ko lungijaripe isi bare bangipeta andi terminologija bash ko relevantnipe mashkar o merkes thaj o indikatorija ando Akcijakoro plano ki Strategija, varesave lender nanaj respoonsibilna ko celes thaj naka resen zhik ko azukijardo rezultato. Mesalijake akava shri te dikhel pes andi merka 4.1 „Te zhutinen pes o munisipalii bask ki realizacija e aktivitenge ki edukativno desegregacija, te na avel dujto segregacija, predal ko bilovengo lila thaj avera edukativna posobija“ (vi averenca). Kana si o puchipe ko relativnipe, kamel pes te phenas kaj andi Cel 3. „Te vazdel pes o nivelo thaj o kvaliteto e edukacijako ko hurdelinija thaj ko shkoles kate isi bari koncentracija katar o ujazvime grupes, vi romane chave“ kate nanaj kachestvena indikatorija te sikaven sar barilo o kvaliteto e edukacijakoro.

2.3. Buti

O rodipeta upral akaj teme bash ko roma buti ki Bulgarija sikavena kaj si modelo predal ko nilaj isi sezonsko buti, numa isi bari bibukijaripe predal ko ivend. Akaj tendencija si phangli e telune edukacijasa e romengeri thaj akaleske isi buti ando specifikane sferes kate e buti si nestabilno, sezonno, mesalijake ko vesha thaj ko gava randen e phuv em ko khera keripe, dulgerija.³⁰ sar lungijaripe akaj tendencija barili katar o ciklikane modelija ki transgranikani sezoneski buti, kana hudingijam ki Evropikani unija.³¹ Vi achuka isi ucho nivelo ko regionalnune, gavutne/dizutne bershutne thaj ki dzhender baza birelevantnost, bangijaripeta.³²

Kupate e edukacijasa vi I buti si I dujto intenzivno granka e bazalnune merkenge ki angluni, purani Nacionalnuni Strategija Ko raportija katar o administrativnune monitoringija phenena kaj o bibukijarne gindo mashkar ko roma pelo tele ando ofisija pal ko rodipa buti phenenas kaj sostar o programs thaj o merkes ule efektivnune katar o programs thaj o merkes katar o ikonmikano uchi e rashtrakoro. Numa sar te phenen nanaj stasisyikane podatkes thaj nadezhna podatke save te sikaven akava rezultato. Nanaj evaluacija bash ko sasto naselenie savo si ando risiko, nanaj podatke bash ko planirime thaj realizirime thaj realna podatkes; nanaj lindo telal I jakh o fakto kaj sar rezultato katar e diskriminacija buderi thanende ando lokalnuno nivelo but manusha na kamen te vakeren po romano identiteto ko ofisija pal ko rodipe buti; nanaj podatkes kaj peli e sezonno buti avrijal katar e rashtra o sebepi o transgranichna migracies; nanaj podatkes kaj isi buti andi sivo, kali ikonmika. Fakto si kaj maj uche nivelija bash ki buti isi kana isi programs thaj merkes save subsudirinen e buti, save si

³⁰ Pamporob, A. (2014). *Ciklichna zaetost e romengiri: Sebepija thaj socialnune posledices*. Ando: *Demografikani situacija thaj buhlijaripe ki Bulgarija*, patrin 351-359 (ki gazhikani chib, resume ki anglikani).

³¹ Vlase, I., A.M. Preoteasa (2012). *Roma Migrants from Bulgaria and Romania. Migration Patterns and Integration in Italy and Spain 2011*. In: *Roma from Romania, Bulgaria, Italy and Spain between Social Inclusion and Migration*. Bucharest: Soros Foundation Romania, pp. 65-87.

³² Elenkova, R. 2019. Buti. Ando: *Sivilno monitoringovo raporto bash ki implementacija e Nacionalnune Strategijake bash ki intergacija e romenge ki Bulgarija: Evaluacija ko shtar generelna grankes bash I politika e rashtrakiri*.

Arakijovel ki: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-bulgaria-2018-eprint-fin.pdf>

Bilachi praksa, na dikhivel sar problemo. Kana si o puchipe sostar nanaj mekes bash ko predpriemachestvo phenena "nanaj motivajia", aj realno nanaj analizo bash ko mehanizmo, savo si thovdo ki implementacija,³³ specialno kana o predpriemachestvo mashkar ko roma si maj ucho kata o gazhe ki Bulgarija,³⁴ uthaj barijovel ko palune bersha.³⁵

E nevi Nacionalnuni Strategija si lungijaripe e purine Strategijake, sostar o operativna celija si katar e purani, savo si nkhlo periodo. O riziko bash ko monitoring thaj evaluacija aven katar o fakto kaj savore merkes si massovirime, thaj isi baro problem kana o manusha korkoro dikhena vaj phehena po identitetp, akava kerela bibaht te ashti te kerel pes lachi evaluacija bash ki efikasnost thaj efektivnost bash ki intervencija. Numa ko merkes bash ki buti ahtaren pes savore manusha so na keren buti thaj isi varesave celeva intervencies bash ko zguvlija, NEET therne thaj phure manusha. Sar so phenel pes isi varesave importantnune problemurija save nanaj ahtarde: lacharibe bash ko kondicies e bukijake thaj prevencija ko lokalnune thaj transgranikikane bukija; maripe mamuj ki kali iekonomika thaj lacharipe ko bukijarne kontrakturija ko zemedelie, veshano stropanstvo thaj dulgerstvo; bulijarni integracija bash ko ciklikane transgrakikane migrantija ko lokalnuno nivelu (ki rashtra pal ko origin).

O lokalnune ofisija pal ki buti is numa ejkh institucija andi Bulgarija, sava Isi dozvola te kidel kategorizirime podatkes ki ethnikasi baza sostar isi specifika ko celeva merkes bash ki integracija thaj barbaripe. O eksperturija si informirime, kaj o gindo e romengoro katar o savore manushengo gindo si ko po but nego so si ando raportija, sostar daran katar e diskriminacija. Ake soske, savore merkes bash ki buti andi Strategija si masovirime. O averutnipe ko targetiripe ando NEET terne, lungu vakti bibukijarene phure manusha terne daj bizo bukijrno opiti, si kerdo ando bangijardo drom, sostar o kotor e romengo mamuj ka aver manusha ando riziko avela butivar droma maj ucho andi komparacija e manushenca andi sasti rashtra.

Buderi merkes gata si thovde ki Operativnuni pragrama bash ko Buhlijaripe ko manushikano resurso 2021-2027 thaj si khuvde sar asalkha vi ko Nacionalnuno Akcijako Plano; aj varesave nerkes azhukijarel pes te oven implementirime predal ko Plano bash vaztanovijavane thaj ustojchivost 2021-2024.

2.4. Sastipasko arakhipe

Kana chinavdilo o universalnuno sastipasko siguripe ando 1998 bersh., thaj vi kaj sas delraimo *de jure* barbarutno dostap, *de facto* lokheste pherenas katar sastipaski osigorimo sistemo. Te na ovena phagavde sastipaske osigurime love bash ko trin ejkh pal avreste chon ando period katar o 36 chon, gata o manush tretirinel pes sar biosigurimo. Kava si ejkh but dinamikano proceso thaj akalestar o gindo e manushengoro saven nanaj len sastpaski osigurovka varirinel o buhlo diapazono thaj si but sporna. Andi harmonija e maj neve evaluacijasa katar o Ministarstvo bash ko finansija, ando agor e bersheske ko 2020 isine tele upre 49 600 manusha bizo satipaski osigurovka, aj akava gindo barilo ando vakti ki pandemija Covid19 pahe ko 15%.³⁶ O rodipe katar o FRA predal ko 2011 bersh, sikavela kaj o roma andi Bulgarija si ejkh akatar maj ujazvime ande akaj relacija ki Evropa thaj tele ipre 58% nanaj osigurime. Jekh sigate kerdo rodipe katar o *Médecins du Monde* (Medikija katar e sasti lumija) predal ko 2020 bersh, validiringija akava rezultato, sikavel kaj tele upre 37% katar e manusha save beshena ando segregirime mahalo Nadezhda nanaj len sastipaski osigurenie, akava sikavel kaj tele ure 60% katar o manusha, saven kamel pes te ovel len gasavi osigurovka³⁷ (sostar e chaven thaj e phure manushen save si buderi katar o 70 bersh si osigurime katar e rashtra). O status bash ko biosigurime manusha sikavel kaj kana isi bari infekcija vaj hrikano nasvalipe, o manush kamel pes the phagavel ejkh suma pester vaj te phagavel katar o osigurime love bash ko palune 36 chon kupate. Ake achuka o dujto maj importantno preoriteto savo isi les 39 merkes ando fremo e purano period e Strategijake phanglo e sastipasko arakhipe bash ko roma save nanaj osigurime pelo, sostar

³³ Pamporov, A., E.Markova, G. Yordanova. 2020. op. cit.

³⁴ Pamporovopov, A. (2010) *The Employment of Roma, Turks, and Bulgarians. A Comparative Report Based on the Outcome of the Multipurpose Household Survey 2007*. In: Michael Stewart & Merton Rovid (Eds.) *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies*. Budapest: CEU press, pp. 131-154.

³⁵ Angelova, R., M. Dimitrova, et al. 2020. op. cit.

³⁶ Arakhadi informacija: <https://www.minfin.bg/bg/wreply/11448>

³⁷ Pamporov, A. (2021). *Nadejda Snapshot of the Health Status and Living Conditions*.

akava si sistemikano problem e rashtakoro, aaj nanaj ethnikano problemo.

Aver sistematikano problem andi Bulgarija si kaj o medikano personal, savo si averutno katar e diktorengo: medikane phenja, akusherkes thaj paramedikija. OИCP klasificirinel e Bulgarija sar ejkh akatar o rashtres save isis len maj-uchi disproporcija mashkar ko doktorija thaj o medikalnune phenija thj pal kodoleste si ko dujto than mashkar o rashtres save si len maj teluni plytnost katar o medikalna phenija,³⁸ ithaj regionalnune bangjarijeta ko humanna doktorija. Isi trin regionurija (NUTS3) save si len maj lacho dostap thaj proporcionalno sastipaske bukijarne (Sofia diz, Plovdiv thaj Varna), rptrin regionija chalijardo gindo sastiaske bukijarne (Burgas, Pleven thaj Stara Zagora), aj okola 22 regionija nanaj lenchalijardo dostap ando varesave medikane grankes. Akala sistematikanune problemura si bazalna preches bash ko maj bilacho dostap e romenge zhik ko medikalno servizo, sostar buderi families bashena, zhivinena ko chororipe thaj nanashtite phagaven ko birashtane hospiatlija kate kamenbare love. Ko palune 20 bersh, o publikane organija zhutisaren te kerel pes networko katar e sastipaskere mediatorija, te ashti te lachargiovel e situacija e romengere sastipasa. Predal ko 2019 bersh sa 245 manusha sastipaske mediatorija.³⁹ Ejkh rodipa sikavel, kaj on sas but efektivna bash ko maripe mamuj o Covid19 ande varesave segregirime mahalende ando vakti ko phanglepe, lokdaunite.⁴⁰ Numa e sastipaski mediacija nanaj medikani grizha, aj si numa socialnuno servizo ando sastpasko arakhipe thaj akalestar isi vareave bikhosle problemurija save si:

- Isi 31 centrija pal ko dajakoro sastipe (ИМДЗ), putarde katar o Ministersto bash ko sastipasko arakhipe te ashti te ucharen e nuzhdes e manushengere katar o ujazvime grupes thaj specialno e khamne zhuvlenge saven nanaj osiguripe, isi len hakaj ekhfar te dikhelen o doktori ando sasto periodo. ИМДЗ kerena biefektivno buti thaj lengere aktiviteta nanaj khuvde sar indikatoro ki Nacionalnuni Strategija.⁴¹ Ando isto vakti, o ministerstvo pal ko sastipasko arakhipe na kamel te buhljare o dikhipeta e khamne zhuvliengoro save si bi osigurime sostar formalno isi gasave centrovija ando regionalnuno nivelo.
- *De jure* isi ejkh garantirimo dikhipeta katar o doktori thaj paketo katar o laboratorna rodipeta, izsledvanija sakone ejkhe khamne akva si regulirimo andi Naredba 26 bash ko Ministriumi pal ko sastipasko arakhipe.⁴² Varekhana ejkh kotor katar o doktorija thaj medikane klinekes na kamen te keren implementacija akale Naredbake, sostar voj kamela but phari procedura, buderi administrativno buti thaj kontrola katar o danychna organija; akala kondicies kerena phari I procedura ahtarela katar o shov chon zhik ko ejkh bersh biskaj te len o love o doktorija. разходите. Adalkheske o khamne zhuvlija katar o maj ujazvime grupes ahoven bizo akava socialnuno servizo, nanaj len minimalno dostap zhik leste, nanaj prevencija, adaleske bijangovena chavore bidonosime, chavore problemenca thaj ucho meripe mashkar ko deja thaj chavore.
- Nanaj uchardi vi I kondicija bash ko vaksines thaj obligativno imunizacijako kalendaro,⁴³ gasavi si I siruacija thaj o pharipeta ki implementacija bash ko propozicies ko imunizaciengo kalendato (vaksina mamuj o rotaviruso thaj rako ki matkakiri men) – duj but vazhna vaksines,

³⁸ OECD (2019), *State of Health in the EU – Bulgaria – Country Health Profile*, стр. 12.

³⁹ Pamporov, A., Iliev, G. (2019 г.). O vazdejstvie e politikengoro bash ko sastiasko arakhipe upral ko roma, ando Roma Civil Monitor (2019), *Sivilno monitoringovo raporto pal ki implementacija e Nacionalnune Strategijake bash ki integracija e romengeri ki Bulgarija: Evaluacija bash ko shtar bazalna grankes ki politika e Strategijake*: Arakhado: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-bulgaria-2018-eprint-fin.pdf>, стр. 44.

⁴⁰ Instituto putardo sosaeti (2021 bersh), *Covid19 ando romane mahales andi Bulgarija*. Arakhado: https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/04/Covid_Roma_Apr_2021.pdf

⁴¹ LARGO (2017 bersh.). *Sivilno monitoringovo raporto pal ki „Nacionalnuni pragrama bash ko lacharipe e dejakoro thaj e chaveskoro sastipe 2014-2020“*. Arakhado: <https://venellin.files.wordpress.com/2021/04/report-monitoring-nppmdz-17.pdf>

⁴² Grigorova, V., V. Cstijchev. (2015). *Dikhipeta karik ki Naredba 26 ko Ministersto bash ko sastipasko arakhipe*. Ki bulgarikani chip]. Arkhado: https://wp.flgr.bg/wp-content/uploads/2016/05/LARGO_Naredba-26.pdf

⁴³ UNICEF (2017). *Situation Analysis of Women and Children in Bulgaria*, patrin 33. Arakhado: <https://www.unicef.org/bulgaria/media/2821/file/BGR-situation-analysis-children-women-bulgaria.pdf>

Specialno kana si puchipe bash ko grupes save isi len pharo dostap zhik ki prevencija thaj angluni diagnostika bash ko rako e zhuvlijane matkake thaj zhivinen ando but phare sanitarna kondicies, save anena buderi infekcies rotaviruso, savo asht te ovel but fatalno kana nanaj lacho dostap zhik ko sastipasko arakhipe.

- O families, save zhivinen ko chororipe (specialno alkha save beshena ko bilealnune khera thaj o deja bizo personalnune dokumentija) arakhevena ki but phari situacija bash ki registracija e bijande chavorenge bash ko personalna thaj chavorikane doktorija thaj achuka nanashti te keren pe vaksines thaj o profilaktivnune dikhipe. O gindo e doktorango thaj e chavorikane doktorieno cikniovel thaj akava kerel but pharo te na phenas bishautno o dostapi bash ko ujazvime grupes..

HPCP kotor po kotor si identificirime akala phripeta, noma o kriteries ando Nacionalnuno Akcijako Plano si but harne, mesalijake, identifikacija thaj ucharipe e chavorengo so si bizo personalnuno doktori (General doktori) si dinde 300 bash ko duj bershutno periodo (2022-2023). Buder merkes ando plano nanaj lungijarde thaj azhukijare ko mobilno servizo thaj ki zor katar e medikalnune medijorenge, akava chinavel e romen katar o permanentno servizo te oven proaktivna bash ki registracija e personalnune doktoraske thaj achuka te aven zhik ko dostapi andi profilaktikani grizha, thaj o vaksines.

Nanaj nadezhna kategorizirime statistikane podatkes bash ko romane komuniteta vaj o manusha save zhivinen ando agor ko chororipe. O akutno mikro- andoi romani mahala Nadezhda iringijas pazhnija ko bare bangjaripeta bash ko segregirime manusha,⁴⁴ vi akava kerela phare o proceso o manusha te resen zhik koponudime servizo. E sastipnaskere mediatorija ashti te oven hain pal ki informacij, numa la trebul varesavo treningo pal ki metoda bash ki steategikani buti, aj gasavo nanaj planirimo ande ande nevi Nacionalnuni Strategija. Akava so nanaj adekvatnuni informacija avel sar ejkh bariera te nashti te koslioven o problemura e averutnipasa ko romane grupes. Numa isi varesave merkes bash ko chave, khamne zhuvlijathja terne deja, sarto vi gas avenge save nanaj osigurome thaj nanaj vaksinirime, sarto vi e manushenge save si tetlal ko riziko katar o "socialnune" nasvalipeta: HIV/СПИИ, hepatito thaj tuberkoloza, vi profilaktika bash ko rakos e chuchijake.

2.5. Khera, bazalno servizo thaj uridikani sistema

Lache zhangiol pes kaj o gendipe e manushengoro (ando 1992 bersh, 2001 bersh, 2011 bersh) ñthaj vi katar o rodipa katar o EUMIDIS II (relativno bash ko minoriteta thaj diskriminacija) katar o FRA, kaj e situacija e kherenca e romengere ki Bulgarija si but parhi katar e situacija e kherenca ko mazhoriti. Buder katar o duj tretines katar o roma zhivinena ando etnikane segregirime mahales, save generalno si avrijal katar e diz andi periferija e dizijake. Ande akala mahales nanaj adekvatnuni infrastruktura ili te isi voj si ande but zhungali kondicija katar o aver khre so si pashe zhik lende ando isto rajonoBute thanende isi bilache dokumentija nanaj reglamento, nanaj planija ko than aj akava anel zhik ko bizakoneske khera thaj chinavdo dostap zhik ki centralnuni kanilizacija e zhuzhe thaj bi zhuzhe panijeske. Elektriika, tokos thaj bukukoskoro kidipe, nanaj vi transport thaj dostap zhik ki poshta tahj lako servizo.⁴⁵ Sigate o rodipa ko shtar romane mahales ki munisipaliri ando Sliven thaj munisipaliti Tyrgovishte sikavela maj bare regionalnune averipata meshkar ko gav thaj e diz. Vi aver sikave akava rodipe, kal isi bare androne disproporcijes ando sako ejkh mahala. ÑIsi kotora andi mahala, kate o kherutne kondicies nanaj po aver katar o sredna kondicies andi rashtra, ejkh kotor lendar10%-15% zhivinen maj shukar katar e sredni nacionalnuno kriterii. Ando isto vakti, isi kotor katar I mahala, kate beshena but chorore manusha, kate nanj nisave kondicies zhipaske, sar so phenen "geto ando geto", kate o kondicies si nisave: nanaj phani savo te thavdel, nanaj tokos, nanaj komunalno servizo. Ando shtar mahales khuvde ando rodipe katar 57% zhik ko 87.5% o familijes save zhivinena odothe si telal ki linija e chororipaske thaj mashkar o 35% thaj 88% katar o familijes si buderi manusha ejkhe tthane. Dokumentalno (kabinetno) o rdipe sikavela but bare bangipeta andi

⁴⁴ pamporov, 2021. op. Cit.

⁴⁵ Bliznakov, N. (2019). *Kherutno dindipe thaj bazalnune putardo servizo ando Roma Civil Monitor* (2019), Sivilno monitoringovo raporto pal ki implementacija e nacionalnune strategijake bash ki integracija e romengiriki Bulgarija: *Evaluacija bash ko shtar preoriteta andi strategija*. Arakhado: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-bulgaria-2018-eprint-fin.pdf>, pp. 21-30.

Nacionalnuni legislacija, odothe isi vi buderi biefektivnune thaj nerelevantna praktikes ando lokalnuno nevelo. PIO hakaj te ovel tut kher andi Bulgarija nanaj thovdo specialno andi konstitucija, nito si lepardime varesave uridikane dokumentoste. Andi rashta nanaj thavdi nacionalnuni politika bash ko khera, kana si reglamentirime ando strategikano dokumeto nanaj la ejkhtno legislativno reglamentirimo zakono bash ko publikano angazhimento te dingioven khera.⁴⁶

Bare bibahtake, e Nacionalnuni Strategija, ne dela nisavi dezicija bash ko akava problem andi chalijardi stepen kana kerel pes komparacija e pendzharde skalasa kana isi vareso ando than kate ovela akava. Isi numa ejkh harno paragrafo savo hramosarel o "Problemo bash ko bizakonesko kher" thaj save permanentno ljapardinela o riziko kakar e evikcija, Biskaj te lel pes e lacharipasa e kherutni politika, e Nacionalnuni Strategija kerel focus upral ko kartiripe e segregacijakoro thaj dindipe ando prostranstvo. Akava si but importantno dizitno ustrojsteno podhodo, numa si ejkhto, angluni stypka, aj nanaj dezicija. E operativno cel akale preoriteteski si te lachargiovel e kherutne kondicies thaj o publikaneo servizo, thaj I tehnikani infrastruktura, sostar e infrastruktura e publikane servizoske sostar e infrastruktura bash ko publikane servizoske nanaj harmonizirime e bazaknune celenca andi Strategija, kate si thovdo numa kondicija te oven o roma thovde ande munisipalna khera, aj na nanaj thovdoe te keren pes sastipaske thaj socialnuni infrastruktura, te buhljren o dostyp bash ko pani, elektrika, thaj te rodel pes shajdipe sar the chinavel ps e praksa e bizakonone kherengo. Ejkh ejkhori specifikani cel, savi si thovdi si te phuravel pes o zakono thaj te lel pes o principio bash ki proporcija kana isi gasave evikcies (izselvanija). Kana si o puchipe o Nacionalnuno Akcijako Plano na ikerela nisave konkretna merkes save te anen zhik ko reslipeII e celengoro ande Strategija, numa si thovdo o agoripe e socialnune kherengoro katar e Operativno programa Regiona ando baripe 2014-2020, adate isi dokumentacija savi sikavel kaj but hari khera resena zhik ko romane families.

Nanaj chalijardi specifikani informacija ande nacionalnuni Strategija, thaj athe kamas te keras focus upral ko fakti, kaj oficialno statistika pak ko khera andi Bulgarija nanaj chacutni, sostar ando Nacionalno Statikano Instituto nanaj lacho instrumentarumi, nanaj lestracijako hakaj te ucharel o bizakonna khera; thaj achuka o realnune problemura phange e chorore mahalenca butivar ovena mukle, nanaj thovde andi oficialnuni statistika (bazirime ko nacionalnuno gindipe).

2.6. Socialno arakhipe

E abslutno chororipe andi Bulgarija ciknilo dramatikanes ando ejkhto deshbershipe pal ko hudipe ande Evropaki unija. Numa jekh rodipe sikavel, kaj vov achilo maj ucho pal ko standartija e Evropake unijakere, makar kaj o nivelo e serioznune matrerialnune lishenija peli zhik ki tele upre ejkh treto katar o nivelo anglal ki globalnuni finansisko kriza. Ajj ando isto vakti o gindo e manushengo save si telal ko permanentno riziko si baro. Vov si maj ucho specialno bash ko phure manusha thaj andi maj cikni stepen ko chavore. Ando iso period o biednakvo bash ko dohodija uchilo but thaj avdive si maj ucho andi sasti Evropaki unija. Kana dikhas buderi rshtres katar e Evropikani unija, thaj keras komparacija e bulgarijasa voj na ususarel fiskalnuni politika bash ki kompensacija katar o baripe ko biednakva ando bruto dohodi. Buderu rashtres katar e Evropikani unija barijarde o finansovo razpredelenie, te asht te kompsirinen o uchipe pal ko neravenstvo ko brutno dohodi. Andi protivno rig e Bylgarija ciknijargijas o fiskalnuno razpredelenie thaj adaleske o neravenstvo ko shuzho dohodo barilo maj but katar o neravenstvo ko brutno dohodo (Hallert 2020).⁴⁷

⁴⁶ Dobrudzhieva, A., A. pamporov. (2022). *Living Conditions in Squatter Settlements and Possible Improvement Policies*. Habitat for Humanity - Bulgaria [Kherutne kondicies ando mahales save si koncentracija ko chororipe thaj politika bash lengoro lacharipe]. Arakhado: <https://bit.ly/3vdv6sE>

⁴⁷ <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/07/31/Poverty-and-Social-Protection-in-Bulgaria-49552>

E sistema bash ko socialnuno arakhipe andi Bulgarija si sinhronizirime e principenca bash ki Evropikani unija thaj khuvela nasvalipeta, fizikalna nedygija, phuripe, manusha save si zhertves kakat e naturake bilachipeta, chave, bibukijarne, khera thaj socialno izolacija. O paluno khuvela o maj ujazvime manusha, save zhivinena ando chororipe. O love den pes katar o munisipaliti thaj uvharen socialno habe, zhitipe bash ko tatipe predal ko ivend thaj aver. O podatkes bash ko period 2015-2019 bersh sikavena, kaj akava si tele upre katar o 1,2% zhik o 1,6% katar o budzheto pal ki socialno arakhipe. Savore merkes si masovirime thaj nanaj khanchik savo te obel orientirime karik koroma. Numa o ekspertija phenen, kaj o roma thaj o phure manusha katar o gava пак, si o generalna beneficentija akale fondovenge. Akava problem si phanli kotor po kotorb e Merkasa 4.4. ando shero Buti katar o nacionalnuno Akcijako Plano.

E Nacionalnuni Strategija lilijas telal ki atencija o podatkes katar o rogipe kerdo katar o EU FRA MIDIS II,⁴⁸ thaj sikavela, kaj 80% katar o roma zhivinena telala ki linija e chororipaske. Numa e Nacionalnuni Strategija lungijardes dikhela e kuputni tendencija ando Evropikani Unija bash ko cikniaripe o gindo e maushengoro save beshena, zhivinena, von nadikhena o podatkes katar o EU SILC, save sikavena kaj buderi katar o 2,2 milionija manusha si ando riziko kakat o chororipe ki Bulgarija, akava si phanlo e manushenca save deklaririn korkoro po etnikano origin o anketterime manusha: 66,2% kataer o roma andi kopmaracija katar e 17,8% katar o gazhe.⁴⁹

Kana si o puchipe bash ko dostap zhik ko socialnuno arakhipe, si pashe I situacija vi avre rashtrende,⁵⁰ akav si phanlo ki bari stepen e personalnune dokumentenca thaj e oficialnuni registracija. Varesave mashkarthemutne organizacies, save keren buti bash ko maripe e chororipasa andi Bulgarija, sar so si o doktorija bizo granices thaj ATD Shtarto lumija, бmaren bari trvoga, kaj o maj uzvima grupes, o roma si andi praksa izoirime katar e socijalnune thaj sastipaskerservizija sostar nanaj len personalna dokumentija. Akava problem si kihlo katar e Nacionalnuni Strategija sar cel: „Te vazdel pes e uridikani kultura e romengiribash ko lindipe, ikaldipe thaj arakhipe o bulgarikane dokumentija save len katar o institucies pe personalna dokumentija“, numa dzhik akana adavka nanaj khuvdo ando nacionalnuno Akcijako Plano. Sar te ovel manusha save nanaj len bankakioro konto thaj personalno dokumento nanashi te len socialnuno mazhutipe.

Kupate phendo o celija thaj o merkes ande Nacionalnuni Strategija nanaj chalijarde on den informacija e manushenge, aj na anen zhik ko kosipe e problemenge, na anen zhik ko socialnuno arakhipe aj zhik ko chinipe thaj prevencija katar e trans-pokolensko chororipe. Sostar e Agencija bash ko socialnuno zhutipe nana kidela podatkes ki etnikani baza (vi kana o manush korkoro phelela po identiteto), savore merkes thaj indikatorija si masovirime, thaj ka avel but phare te kerel pes evaluacija pal ko egekto, efektivnost ko intervencies ando anglunipe. Maj obshto o dostapi zhik ko

⁴⁸ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf

⁴⁹ https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/SILC2020_en_FRTG25T.pdf

⁵⁰ Sanders, C., Burnett, K., Lam, S., Hassan, M., & Skinner, K. (2020). "You Need ID to Get ID": A Scoping Review of Personal Identification as a Barrier to and Facilitator of the Social Determinants of Health in North America. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(12), 4227.

Socialnuno mazhutipe si ejkh katar o maj phare procedures, specialno akale romenge, save isi len biagorutni edukacija, vaj bizo edukacija vi gas avenge save zhivinen ando mahales vaj durutne gava kate nanaj ofiso katar o socialnuno mazutie.⁵¹ varesave romenge te pheren, hramosaren dokumetija, formulijarija thaj te keren kompletno papka pe dokumentenca avel but phare te na phenal bishautni butti, thaj butivar phenena, kaj varesave mediatorija thaj aktivistijakatar o sivil sosaeti zhutinen len te hramosaren pe dokumetija, sostar na sakoga isi ofiso thaj personal katar o socialnuno mazhutip te zhutinel len. Akava problem nanaj diklo ande Nacionalnuni Strategija.

O bibukijarne manusha save ashti te keren bui, save len chonutno socialnuno mazhutipe telal ko kondicies bash ko chleno 9 katar o Pravilniko bash „Thovdipe o Zakono bash ko socialnuno mazhutipe“ keren lenge obligativno te keren 4 chasija buti sakodives bash ko publikani polza bash ko 14 dive; aj akalkeske te len 40 levija ko chon, avka si biadekvatno (ando bare dizija, manush nashti te phagavel po transport te zhal zhik ki buti lenca) thaj o roma na kamen te kandidirinen bash akava zhutipe. Akava problem nanaj dikhlo ande Nevi Nacionalnuni Strategija, khanchik kaj akava *de facto*, si eksploatacija, kerdi ando rashtrano nivelu Ejkh asavka komparativno rodipe sikavel kaj akala programs bash ko publikani buti na ciknijaren o chororipe, alkhenge save registririnen pes lende on na barijaren o shanco te arakhe buti ko bukijako bazari.⁵²

2.7. Socialnuno servizo

Predal ko 2010 bersh e Bulgarija ahtargija ejkh proceso bash ki deinstitucionalizacija bash ko socialnuno servizo, sostar kerelas preparacija bash ko nevo podhodo, savo bash te ovel finilalzirimo sas kamle tele upre 10 bersh. BAndo anglunipe e bersheske 2019 sas akseptirime nevo Zakono basj ko socialnuno servizo (ZSU), savo uhlilo ande zor predal ko ulo ando 2020 bersh. Chlano 14, alineja 2 katar o ZSU definirinela bazalna riskova grupes sar so si:

- Savore chave;
- Chave ando risiko pal ko zakona bash ko arakpe e chavengoro;
- Daj dada, save lena chaven katar o domos, manusha save si priemna familijes;
- Chave thaj phure manusha save silen fizikalna nedygija;
- Bare manusha, save pele andi lriza thaj si len nuzhda te iklioben latar;
- Phure manusha, save nashti te keren buti;
- Manusha save arakhen phure manushen.

E filosofija eakale zakoneski ZSU o servizo te masovirime thaj akalestar o minoritete (vi o roma) thaj e transgranicha migracies nanaj lijapardime ando spisako. Numa o zakono sikavela kaj isi len informacija kaj isi buderi ujazvime grupes save si sikavde ando vhlano 8 katar o ZSU:

“Kana dela pes akava socialnuno servizo ne mukel pes nisavi direktno vaj bidirektno diskriminacija e manushenge, ni ki baza dzhendar, rasa, nacionalnuno pripadak, ethniano origin, manushikano genom, religija vaj apakipe, edukacija, dikhipe, politikani orientacija, personalno vaj publikano polozhenie, fizikalno nedygi, bersha, seksualnuni orientacija, familno polozhenie, barvalipe vaj sekakva aver priznakija...”

E nacionalnuni tocha bash ko kontakti, sar so kamlijas te ovel sinergija thaj phanglipe mashkar

⁵¹ Isi numa 50 gavutne reprezentatorija bash ko 5 000 gava (karik 31 dekemvro 2020 bersh).

⁵² Messing, V. et al. (2013) „From Benefits to Brooms“ Case Studies Report on the Implementation of Active Labour Market Policies for ROMA at Local Level. Arakhado: <http://publications.ceu.hu/sites/default/files/publications/cps-working-paper-neujobs-wp19-alm-implementation-2013.pdf>

Ko diferentna grankes bash ki publikani intervencija, socijalnune servija ki Nacionalnuni Strategija si hramosarde, dikhle na numa ko ejkh preoriteto, aj si ulavde ko diferentna publikane instrucies save si phange lengere seliensa thaj celeva gruesi:

- Socialnune khera si hramosarde ko preoritet „Khera“, kupate o lacharipe bash ki infrastruktura bash ko socialno servizo thaj o hurdelinja, sar respoonsibilno institucija si o Ministerstvo ko regionalno buhlijaripe.
- O kampanijes bash ko ucharipe ki informacija bash ko chavorikane hakaja thaj o hakaj bash ko dostap ko socialnuno servizo si thovde ko preoriteto ални услуги са описани в приоритет „Maj uchi legislacija“ sar resposibilno institucija si e Rashtani Agencija pal ko arakhipe e chavesko.
- Socialnuno angazhimento platforma bash ko art si thovdi ando preoriteto „Kultura“, sar resposibilno institucija si o Nacionalen fond „Kultura“.
- O treningija bash ko socialnune thaj edukativna mediatorija si thovde ko preoriteto „Edukacija“, sar resposibilno insiutucija k si o Ministrestvo pal ki edukacija.
- Karieraki orientacija thaj profesiaonalno edukacija si thovde ando preoriteto „Buti“, sar resposibilno institucija si e Agencija pal ki zaetos.
- O treningija bash ko sastipaskere mediatorija si thovde ko preoriteto „Sastipasko arakhipe“, sar resposibilno institucija si o Ministersto bash k sastipasko arakhipe.
- O sevizao pal ko dindipe podslono chavenge thaj zhuvlenge, savi si zhertva ko trafika e manushenge si thovde ando preoriteto „Maj uchi legislacija“.

O uprino spisako na khuvela kulturno prigodimo servizo bash ko roma save isi len fizikalnune nedygija. DShukar dzhanijol pes, kaj o roma andi bulgarija si buderi predstavime ande sfera varesave genitikane nasvalipata thaj nasledstvena naboremata⁵³ thaj gasave servizija, save khoseno chororipe thaj e romani kultura ashti e oven but importantnune.

2.8. Arakhipe e chavorengo

O sistemo bal ko arakhipe e chavorengoro ande Bulgarija si harmonizirime e mashkarthemutne podhodesa thaj khuvela merkes thaj struktures bash ko chinavipe thaj reakcija bash ko maltritiripe, bidikhipe, eksploatacija thaj zhungalipe upral ko chave, sar si si kalijardo ando Chlano 19 katar e konvencija karik ko OON bash ko hakaija e chavenge (UNCRC). Kava si regulijarno generalno numa na khuvela o duho ko nakazatelno kodekso, thaj o Zakono bash ko maripe mamuj o trafiko e manushenge, Familijako kodekso, thaj o Zakono bash ko socijalnuno mazhutipe thaj o Zakono bash ko socijalnune servizija. Vi kaj phenena kaj o bulgarikani legislacija si harmonizirime e mashkarthemutne standatienca, o regulijarno fremo si rezultato katar o palune lokeste buhlijardo proceso, save nanaj integririmo. O maj dikhutno bangjaripe si so nanaj uridikani baza bash ki prevencija, thaj buderi ko zhingalipe upral ko chave, sarto vi specifikano zhutipe bash ko deja dada, save dikhen pe chaven thaj te buhlijaren lengere shajdipeta sar dada em daja. Vi isto vakti isi varesave chuchipeta kana si o puchipe bash ko dostap e chavenge ko sudos. On ashti te vakeren butivar nade relacija kaj kamel pes te kerel pes regulativno fremo andi harmonija e mashkarthemutne standartendar (UNICEF 2019).⁵⁴ O romane chave si buderi predstavime ko institucijakere grizhes, save si duij trete katar o savore chave andi Bulgarija. Isi bari verojtnost alkha chave te oven zhertva ko zhungalipe katar o manusha save si ko uridikane organija, thaj vi avere rashtrane bukijarne manush. O bulgarikano governo butivar sas akhardo bash akaleske te lacharel o efektivna merkes bash ko sasto barbaripe e romenge thaj specijano e romae chavorenge, eksplatacija bah ko chave (vi tragiko ko manusha).⁵⁵ Savore phenen kaj o romane chave si potencialna zherves ando savore zhungalipata.

⁵³ Tyrnev, I. O. Kamenov, M. Popov, L. Makaveeva, V. Aleksandrova (2002). *E sastipaske problemija mashkar ko roma – estestvo, palpalipe thaj droma sar te chinavgioven*. Sofija: Fondacija Institut Putardo soaeti [ki gazhikani chub. Arakhado: https://osis.bg/wp-content/uploads/2018/04/OSI_Publication_Public_health_1.pdf

⁵⁴ *Analizo ki Sistema bash ko arakhipe e chavengoro andi Bulgarija* (CSituativno raporto, 2019 bersh). Arakhado: <https://www.unicef.org/bulgaria/en/media/9361/file>

⁵⁵ Ibid.

Sar so si o diferentna forme bash ko maltritiripe, bidikhipe, eksploatacija thaj zhungalipe upral ko chave, nisar na lijapardinen o merkes sar te chinaven akala zaplahes upral ko chave ko bazalno kotor katar e Nacionalnuni Strategija. Sar so phenel pes barem isi indikacija te Karen pes pozitivnune aktivite bash ko arakhipe e chavorengo, te chinaven pes varesave zhungale tradicijake praktikes ando romano sosaeti, save phagena o hakaija e zhuvlengere thaj e chavengere, sar ejkh bazalno podhodo pal ki implementacija e nacionalnune Strategijake.

Ando preoriteto „Maj uchi legislacija“, generalno akcento si thovdo upral ko problemija thaj o merkes mamuj akava te chiven e manushen jekh upral avereste o sebepi e diskriminacija, zhungalipe vaj zhungalo vakeripe ande baza ki rasovo pripadak, biskaj o phrandepeta ando romane families save prandene pe chaven ko tikne bersha si numa duj drom leopardime made Strategija ko duj pod celija – Cel 5, si irime karik ko deja em dada te ucharen lengoro kapaciteto te ashti te zhutisaren o ujazvime familijes thaj te lacharen e grizha pal ko arakhipe e chavorengere hakaja; thaj I aver - podcel 6, khuvela e prevencija bash ko bimangle socialnune ijavlenija ande zones kate si koncentracija e chorore (athe peren vi a cikne bujava, prandepa, familno zhungalipe bitova skandalija thaj anti socialno phiravipe). Ando razdelo Maj uchi legislacija katar o Akcijako Plano bash ki Strategijasi thovde specifikane thaj celenasochena merkes nash ko arakhipe ebchavengoro. Buderi si lijapardime e Merka 3.8 savi ka kerel treningija pal ko uridikane rofrcionalisturija save keren buti pal ko problemija e chavorikane zhertvenca – chave zhertves thaj chave save dikle o zhungalipe, zhungalipe, seksualno zhungalipe, trafik e manushenge. Kupate e trineda tochkendar savore trin specifikane merkes karik ki Cel 7, thaj e prevencija pal ko trafiko e manushenge. Lungiaripaste e Cel 5 khuvel shov merrkes, finansirime katar o budjeto e Rashtrani Agencija pal ko arakhipe e chavengoro (DAZD), savo si bash ki implementacija ko egzistutno Koorfinacijako mehanizmo bash ki regorma thaj o grizhes e bulagrikane chavenge save si korkoro thaj lengere famlienge zave si zhertves ko trafiko, save avena avrijal katar e Rashtra; te barijaren e informacija e chavengeri thaj lengere familiesbash ko mehanizmo thaj te keren prevencija bash ko zhungalipe mashkar thaj mamuj o chave; te reklamirinen o telefona ki nacionalnuni linija bash ko chave; informiripe thaj konsultiripe efamilienge lengere; monitoring thaj kontrolo basj ko vazhna hakaja e chavengere ande edukativnuni institucija, medikalna institucies, socialnuno servizo, integralnune sastipaske thaj socialnune servizija bash ko servizo thaj grizha e specialnune institucienge.

Specifikane merkes mamuj ki prevencija bash ko bivakutne prandipeta kamel pes te ovel uhlijavdi ande b „Nacionalnuni pragrama bash ki prevencija katar o zhungalipe thaj bilachipe e chavenca“, savi panda nanaj publikuvime, thaj kadalestar ando Akcijako plano ki Nacionalnuni Strategija nanaj khuvdeaktiviteta pal ki prevencija bash ko vivakutne prandipeta thaj prandipe mamuj e volija vaj seksualno zhungalipe mamuj o chave katar o marginalnune grupes.

2.9. Promotiripe bash ko (barijarime e informacijake bash) romano arto, kltura thaj istorija

Ejkh akatr o generalna prolemija, save anena zhik ki zoralo angluno dikhipe thaj diskriminacija mamuj o roma andi Bulgarija si o “gyndipe kaj e romani kultura thaj o roma si tiknore”. “Nanaj romani chip” (sostar nanaj hramosardi alfabeta), “nanaj romano folkloro” (aj numa ehmime varesave zaemkes, “nnanaj romani istorija” (sostar o roma phirine permanentno thaj nanaj len istorikija) si numa varesave buhleste phuravde steriotipija.⁵⁶ Akava lokeste anel zhik ko infrahumanizacija thaj stigmatizacija bash ko roma thaj ciknijarel e romani kultura.⁵⁷

Akalestar e promotiripe bash ko (barijarime e informacijake bash) romano arto, kltura thaj istorija si bazalno, generalno segment katar o barbaripe e romengoro. Numa ande nevi Strategija akava si maj tiknes, harneste buhljado si shero numa ekjh partrin. Mangel pes analizo thaj intervencija ko podatkes, pal kodova problem isis numa deklarishime phenipe:

⁵⁶ Kolev, D., T. Krumova, A. Pamporov, D. Radulesku, S. Van der Cavan, T. Balsik (2013). Okotar o anti-romane steriotipija: *E lumija nanaj numa kali thaj pharni*. Plovdiv: Astrarta.

Arakhado: https://www.researchgate.net/publication/260368502_The_anti-Roma_stereotypes_in_Bulgaria#fullTextFileContent

⁵⁷ Topolova, V. (2007) *Infrahumnizacija, stigmatizacija thaj iluzornani korelacija ande socialnune dikhepeta mamuj o ciganija/roma/*. Ando: *Integriripe e monengoro ande Bulgarijako sosaeti*: Instituto pal ki sociologija karik ko BAN, patrinija 231-249.

“E romani kultura si kotor katar e Evropikani kultura thaj o Evropkane velus. O roma dinde piro prinoso bash ki kulturno barvalipe averutnipe, iekonomika, thaj kuputni istorija ki Evropaki Unija. E aktivnuni partisipacija varesave romengeri vaj romane grupake reprezentatorija save keren produkto katar e Evropikani kultura sikavel kaj isi porencijalo nash ki implementacija ko barbaripaske thaj integriripaske politikes ande avera sfere ko publikano, iekonomikano thaj politikano zhivotos.”

Akava preoriteto sas but harneste kidimo andi purani Strategija, ko angluno period thaj o oficialnuno momitiringovo raporto phenela kaj e koncepcija “kultura” sas kedime zhik ko ‘folkloreske praktikes’⁵⁸ Savore merkes si masovirime, thaj, thaj o romane implementatorija thaj organizacies kamel pes te konkurishinen pes. ..Bash ko argumento, so nanaj chachuno podhodo, ando bvakti ki fokusno diskucija, eksperto katar o Ministeriumi e kulturake irinela so nashti te keren akava, sostra ka ovel diskriminacija upral ko aver kandidatija. Akava sikavela ejek baro institucionalnuno problem nash ko gyndipe ko specifikane puchipeta palk ko minoritenge potrebnostija thaj e manushenge save zhivinena ando chororipe, saven nanaj len dostap ko chachune reakcies thaj informacija nash ki partisipacija thaj te konkurenen pes ando fremo e putarde procedurenge.

Vi kaj dena pe propozicies katar o monitoring katar o angluno strategikani period, khanchik nanaj phuravdo ande struktures bash ko merkes thaj podhodo e bukijkoro ando Ministeriumi pal ki kultura. Akadalestar na uzukijaras te ovel klaro monitoring thaj chachuno thovipe katar o DAC kriteries karik ki intervencija ande akava preoriteto.

⁵⁸ Pamporov, Markov, Yordanova, 2020. pp. cit., pp. 5, 267.

3. AZHUKIJARDO EFEKTO

3.1. Harmonizacija bash ko andrune thaj Evropikane politikës

E nevi Nacionalnuni Strategija 2021-2030 thaj e Akcijako Plano 2022-2023 sas akceptuime katar o Konslo e minsterenge ki Republika Bulgarija aj na katar o Parlamento ki Bulgarija sas so sine ki angluni, purani Strategija,⁵⁹ eakava sikavel kaj telijaren o dokumento, len leski zor taj dena shajdipe te ovel phuravdo katar o avet konsilo e minsterengo.

E nevi Strategijake si thovdo aver anav, savo si dindo katar e Evropako fremo, savo thovela fokuso ko ejkhipe, barbaripe thaj partipacija e romengeri. Voj ikerela adekvatnuno, numa na pherdo analizo bash ko generalna problemija e romengere andi granka edukacija, sastipe, buti, tha khera thaj leopardinel, so o roma si diskriminirime, chorore thaj socijalnune izolirime.

E nevi Nacionalnuni Strategija phenel, kaj si kerdi lindinoj telal ki atencija o instrukcies, save si dinde katar e Strategikano fremo katar e Evropaki Komisija, thaj lakere anekcija, instrukcies pal ko planripe thaj implementacija e Nacionalnune strategikane fremija thaj Porfolio katar o indikatorija, kana len relal ki atencija o konstatacies katar o raportija e Evropakere Komisijake katar o 2018 bersh bash ko mashkarutne evaluacies nash ko Fremo e EK bash ko Nacionalnune romane strategies katar o 2011 brsh thaj e rezilucija bash ko Evropikano parlamento katar o 17 semremvro 2020 bersh relativno pal ki implementacija e Nacionalnune Strategienge pal ko roma. Si definirime kaj, ce Nacionalnuni Strategija ka anel bash ki implementacija Planoske katar e EK basj ko aktiviteta mamuj o Rasizmo (2021-2025) thaj Evropikano stybo pal ko socialnune hakaja. Khuvde si o efta minimalna celija e Strategikane fremoske, save si dinde katar e EK, sarto vi o "Desh feneralna principija bash ko ejkhipe, barbaripe e romengoro" save si adoptirime katar e Evropikani unija predal ko 2009 bersh.

Deklaririme si kaj e nevi Nacionalnuni Strategija, respondirinel ko mashkarthemutne instrumentija katar o ON ande granka manushikane hakaja thaj hakaj e manushengere save si minoritetna grupes, pal kolende e Republika Bulgarija si rig thaj lilijas angazhimento bash lengor implentiripe, tahj sikavel savore generalna mashkarthemutne dokumentija ande akaja granka. Thuleste lijapardinel kaj I Nacionalnuni Strategija si andi harmonija e „Fremutni konvencija bash ko arakhipe e nacionalnune minoritengoro“ thaj e *propozicija katar o Komiteto e minsterengoro ki Evropa bash ko akseptacija ko podhodo thaj pozitivnune aktivitetija bash ko romamanososaeti thaj Plano bash ko barbaripe e romenge save phitr 2020-2025* katar o konsilo e Evropake. Deklaririnel pes kaj e nevi Nacionalnuni Strategija lela telal ki atencija o instrukcies, dinde katar o direktives, propozicies, dezicies, komunikacies thaj avera dokumentija katar o Evropikani unija, sarto vi o anfazhimento e Bulgarijajko anglae Organizacija bash o sigurope thaj kuputni buti ande Evropa (OSSE), thaj o „plano pal ko aktiviteta bash ko lacharipe e situacijako e romengeri thaj sinti ko rajono ko OSSE“ adoptirime katar o OSSE ando 2003 bersh.

E nevi Nacionalnuni Strategija, sikavela kaj, kerel buti ando generalna principurija nash ki "Nacionalnuni programa pal ko buhlijaripe: Bulgaria 2030", ande savate si difinirime e vizija thaj o generalna celija e politikenge ande savore sektorija egovrneske, sarto vi e ambicija pal ki implementacija e Nacionalnune Strategijake, savi ka anel bash ki implementacija bash ko celies ki „Nacionalnuni programa bash ko buhlijaripe“ thaj generalno bash I lakere celes, phangle e barijaripesa ko ikononikano buhlijaripe thaj ciknijaripe ko bibarbaripeta. Kava si ande phanglipe, andi relacija ko konstatacies, kaj o barijaripe e bulgarikane ikononikako nanaj chalijardo ko barbaripe, te shti te zhutinel te ciknijarel o socialnuno bibarbaripe aj te chinavel o socialnuni izolacija. Kamel pes te phenas kaj e „Nacionalnuni programa ko buhlijaripe“ na kerel target specialno ko roma, aj phenel o buhlijardo termino "ujazvima manusha thaj lengere famlies", savenge si dikhljarde merkes generelno ande granka ki edukacija thaj socialnuno barbaripe.

Ande relacija thaj phanglipe avere stratigikane dokumtenca, thaj o individualnune sektorna celija, e Nacionalnuni Strategija, deklarinel kaj, o celija si ande harmonija e:

⁵⁹ Nacionalnuni strategija ki Republika Bulgarija bash ki intergracia e romengeri 2012 – 2020 adoptirime katar o Parlamento ko 1 mart 2012 thaj publikuvime ande rashtrano vesniko, numero 21 katar o 13 mart 2012 Arkhado: <https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=62412>

- Kana si o puchipe ando sector "Edukacija": *Strategikano fremo bash ko buhlijaripe ki edukacija, treningija thaj sikavipe ande Republika Bulgarija 2021-2030*, ikaldo katar o Ministeriumi pal ki Edukacija thaj kerdo ande harmonija e Fremosa
„Programa Edukacija 2021-2027’. Azhukijarel pes e implementacija bash ko o preoriteta merkes te anenl ko ucharipe e indikatorenge bash ko preoriteto "edukacija thaj murafetija" andor „Nacionaluni programa bash ko buhlijaripe: Bulgarija 2030" thaj te implemmentirinen varesave aspektija katar e Cel 4 „Te osigurinel pes barbaripe thaj chachutno kvaliteto ki edukacija em promotiripe ko shajdipe sikliovipe ando sasto zhivoto savorenge" katar o Celija bash o lungijardo buhlijaripe ko ON.
- Kana si o puchipe ando sector „Sastipasko arakhipe“, E Nacionalnuni Strategija nana difinirinela klaro e relacija avre stratigikane dokumentesa, aj phenela kaj e implementacija e preoriteteskiri thaj o merkes ka anen zhik ko indikatoro bash ko preoriteto „Sastipe thaj Sport“ katar e „Nacionalnuni programa bash ko buhlijaripe: Bulgarija 2030" thaj ka khelel rolija ande implementacija Cel 3 „Osiguripe ko sastpasko zhivoto thaj promocija bash ko shukar zhivoto savorenge ande savore bersha“ katar o Celija bash ko ustojchivo buhlijaripe ko ON.
- Kana si o puchipe ando sector „Buti“, E Nacionalnuni Strategija nana difinirinela klaro e relacija avre stratigikane dokumentesa, aj phenela, kaj e implementacija akale preoriteteske ka anel zhi ko pheripe o ondikatori pal ko preoriteto "Socialnuno barbaripe" katar e „Nacionalnuni programa bash ko buhlijaripe: Bulgarija 2030" thaj ka khele rolija ande implementacija bash ki Cel 1.
„Khosipe bash ko chororipe ande savore lakere forms thaj sekade" thaj varesave aspektija bash ki Cel 2. „Khospe bash ko bokhalipe, te resel pes sigornost ando habe thaj maj kvalitetno habe thaj te zhutisarel pes o gavutno stopanstvo“, Cel 5. „Resipe ejkhipe mashkar ko zhenderija thaj te del pes vlast savore zhuvlenge thaj chajange“, Cel 8. „Te zhutisarel pes ikononikano barijaripe thaj lungo ikononikano baripem, buti arakhipe savore mabushenge sabi otgovorinel lenge“, thaj Cel 10. „Te ciknijarel pes o Bibarbaripe ande thaj mashkar o rashtres“ katar o Celies bash ko lungijardo buhlijaripe ando ON.
- Kana si o puchipe ando sector "Kerutne kondicies", E Nacionalnuni Strategija palpale nana difinirinela klaro e relacija avre stratigikane dokumentesa, aj phenela kaj e implementacija e preoriteteskiri thaj o merkes ka anen zhik ko indikatoro bash ko preoriteto „ Kerutne kondicies“ ka kerel rolija bash pheripe e indikatoreski ko preoriteto "Sociajnuno barbaripe" thaj "Lokalnuno buhlijaripe" katar e „Nacionalnuni programa bash ko buhlijaripe: Bulgarija 2030e thaj ka khelek rolija ki implementacija ki Cel 11.
„Transformacija e dizenge thaj e gavenge ande barbaripe, bizo zhungalipe, adaptiruime thaj lungijarde thana bash ko zhivdipe" thaj Cel6. „Te oven sigurime dostapi bash ko lungijado thavdo pani thaj sanitarna kondicies“ katar o Celies bash ko lungijardo buhlijaripe ando ON..

E Nacionalnuni Strategija ne съдържа изрична препратка към други национални стратегически документи от Рамката на Координационния механизъм за икономически и фискални политики от Европейския семестър, нито към Споразумението за партньорство за програмния период 2021-2027 или Оперативните програми. Оперативните програми са споменати в E Nacionalnuni Strategija само като възможен източник на финансиране за реализирането на целите и мерките, посочени в нея. Няма препратка към Плана за възстановяване и устойчивост на България.

O fakto so nanj relacija avere stratigikane dokumentenca kerela te pehel ejkh sumnija kaj nanaj kerdo lacho analizo e avere strategikane dokumentenca, bash ki harmonizavija e Ncionalnune Strategijasa vaj kamel pes phuravipe vaj lungijaripe avre strategikane dokumentenge..

E Nacionalnuni Strategija dikhela te formirinel thaj te ikerel o kamlo administrative kapaciteto mashkar ko generalna resorna institucies thaj duito budjetenge institucies, sostar lela ki buti thaj delegirinela hakaj thaj respnsibilitete varesave generalna direktcies, odelija thaj zvena vaj individualnune ekspertija save si respnsibilna bash ki implementacija e Nacionalnune Strategijake bash ko barbaripe e romenge, isto achuka kerela, purterela specifkane zvena, save kerena identifikacija thaj aktualzacija bash ko generalna resotna preoritetija taj si respnsibilna nash ki harmonizacija ko temikane dokumentija pal ko operativnune programs bash ki integracija e romengeri, kerena planiripe e merkenge, monitosringo, evaluacija thaj raporto bash ki Nevi Nacionalnuni Strategija. Ando lungijaripe kamel pes te kerel pes administrativnuuno kapaciteto vi ko regionalno nivelu, vaj maj cyra

Jekh manush katar o ekipo, savo te lingiovel bukijate ande sako regionalnuni administracija, saveskiri rolija, generalno funkija te ovel phangli bash ji politikano barbaripe.

O efektipe e Nacionalnuni Strategija avela kana si phangli pashe thaj harmonizireime e avere nacionalnune dokumentenca, thaj sis zoralo administrativno kapacitete, isi klara indikatorija save te sikaven o rezultatija lakere. Avera generalnuno puzhimata, phange ko efekto si definirime klara budjena lines bash ki implementacija e merkenge thaj o celija ande Nacionalnuni Strategija thaj e partisipacija e romengeri ando sasto proceso – planiripe, realizacija, thaj evaluacija bash ko rezultatija. Te na kerena pes akala aktivitetes thaj kondicies avela klara kaj o efekto ka ovel but, but tikhoro vaj ka pherel bari sumnija.

3.2. Responsibiliteto bash ki koordinacija thaj monitoring e Nacionalnuni Strategijake

Savore predikhuten merkes bash ki realizacija e Nacionalnuni Strategija si kontrolirime thaj adoptirime kat e zamenik premiero, savo si vi predsedatelo bash Nacionalnuno konsilo pal ko kupate kerdo buti pal ko etnikane thaj integririme puchipeta, savo si konsultativno organo karik ko Ministerikano konsilo. O nacionalnuno konsilo khuvela responsabilna ministreriumija thaj aver phangel pashe administrikane struktures, sarto vi sivilna organizacies katar o sivilno sosaeti.

O relevantnune ministeriumija, sarto vi o nacionalnune organija bash ko barbarutipe – e Komisija bash ko maripe mamuj e diskriminacija, thaj o regionalnune lokalnune organija, sas angazhirime ko proceso bash ki preparacija e Nacionalnuni Strategija, numa lengere propozalija thaj merkes sas but hari adoptirime numa gasave kolato lungijaren o strategikane dokumentija.

Kamel pes te len pes merkes sar te zoralijaren e rolija bash ko Nacionalnuno konsilo, sar te osigurinen e adekvatnuno barbaripe e romengoro, specialno e ternengoro thaj e zhuvlengoro ando proceso bash ko control thaj monitoring bash ki implementacija Nacionalnuni Strategija. E Nacionalnuni Strategija predikhel koordinirashto rolija bash ki nacionalnuni tocha bash o kontakto bash ki realizacija andi Bulgarija akava si o Sekraterijato ko Nacionalnuno konsilo. Ko akutno vakti, ko sekretariato nanaj chalijardo manushikano resurso, thaj adekvatnuni finansisko sigurnost te ashti te koordinirinel e sasti implementacija pal ki Nacionalnuni Strategija, ashti te phenas kaj o sekretarijato sis len roluja pal ki distribucija e fondenge katar o Evropaki unija bash ki realizacija e Nacionalnune Strategijake.

Ando isto vakti predikhel pes te ovel kerdi komisija bash ki koordinacija pal ki impleentacija e Nacionalnuni Strategija, sostar sar delegiripe ko pravooshtija nanaj hramosarde horeste. Predikhlo si re keren pes konsultativna struktures thaj mehanizmo vo ande partisipacija e sivelna organizacies katar o sivilno sosaeti ande relevantnune institucies – otelija oblastna upraves ando lokalnuno nivelu. Ko minisipalno nivelu si predikhlo te keren pes konsilija bash ki kuputni buti pal ko etnikane thaj integririme puchipeta. E implementacija bash ki Nacionalnuni Strategija ka osigurinel pes ande akseptacija bash ko harne periodes (trin bersh) Nacionalnune Akcijake Planijanande savende ka nomunirinen resposibilno institucija bash sako ejkh merka: relevantno ministeriumi vaj agencija. Prekhilo si ko monitoring pal ki implementacija te kiden pes podatkes ando ektronikani forma bash te keriol Sistema bash ko monitoring, savo kerela pes ko momento.

Akava so si planirimo maj sigurno ka ovel nevo monitoringovo proceso, sostar si predikhlo te oven khuvde roma thaj o kapaciteto e administracijako si lachardo.

3.3. Kvaliteto bash ko plano

Andi Nacionalnuni Strategija si definirimo sar fremako dokumento, savo dela o direkcies bash ki realizacija e politikenge bash ko socialno-ikomikano barbarie e romenge thaj lengiri partisipacija. O dokumento deklaririnel kaj si siklovde o urokij ande buti, thaj si linde telal ki atencijakaj akava dokumeto ka kerel lungijaripe, nagrazhdane upral akava so sas efektivno ki purani strategija 2012-2020. O dokumeto si harmonizirime e strategikane fremosa katar e evropaki komisija, hramosarela o celes ko preoritetija ande generalna sektorna grankes. Sako ejkh preoriteto khuvela maj cyra ejkh definirime operativno cel thaj nesave generalna kluchova celija save si relevantna okole merkenca basj ki realizacija. O propozali e organizaciengo katar o sivil sosaeti phirela upral ki struktura bash ki Straregikano fremo, dindi katar e Evropikani komisija relevantno ko Horizontalnune celija sas so si mesalijake o ejkhipe, barbaripe thaj partisipacija nanas akseptirime. E struktura e dokumenteskiri prilela upral ki purani Strategija 2012-2020, sar Horizontalnune celija si hramosarde ande ando preoritetp “Maj uchi legislacija thaj Diskriminacija” Ando lungijarime sine

Lacharde preiritet „Medija thaj Kultura“ thaj razdelo „Vlast dindipe e Romane zhuvlikae“. Generalno phendo akava razdelo si thovdo ko merkes ande „Maj uchi legislacija thaj Diskriminacija“.

O merkes, predikhle bash ki realizacija e celijengere si hramosarde horutnes pal ko palune srokija bash ki realizacija na ki Nacionalnuni Strategija, aj ando Nacionalnuno Akcijako Plano, numa varesave palune srokija varesave merkenge nanaj realistikane, sar so si khosipe o chororipe. E Nacionalnuni Strategija ikerel harno razdelo, savo si relevantno karik ki evaliacija e rizikoske bash ki realizacija e celijenge. Riskovija si evaluirime thaj khuvde sar ahakjaripe katar o angazhimento e politikenca katar o responsabilna institucies; tikno personal thaj finansisko siguripe e politikenge; uche nivelija nash ko ikonmikano bibarbaripe, vi gasave regionenge kate isi baro disbalanso; ucho gindo e manushengoro save si ando riziko katar o chororipe; harni edukacija pal ki digitalno tehnika e manushengeri; isi manipulacija bash ko publikane dikhipeta thaj reakcies mamuj ki implementacija e politikenge. Nanaj hurutno plano sar the resen pes thaj sar the kosen pes akala rizikija. Gasavo plano horutno nanas vi ki purani Strategija thaj Akcijake Planija, akalestar ka ovel shukar te kerel pes hurutno plano bash ko rizikija te ashti te garantirinel pes lache rezultatija.

3.4. Finansiripe

E Nacionalnuni Strategija na phenela klaro thaj konkretikane katar ka oven osigurime o finansija bash ki realizacija e merkengere. Bash o sako proriteto katar o sektorija si preddikhle finasija katar e Rashtrako budzheto, munisipalitengo budzheto, katar e strukturna fondija karik ki Evropikani komisija, Finansovo mehanizmo karik ko Evropikano ikonmikano prostranstvo, Norvekikano finansovo mehanizmo, thaj avera donorska programes. O nacionalnuno akcijako plano isto ne sikavela konkretikano finansiripe, savo te osigurinel realizacija bash ko predikhle merkes aj maj bute phenela, hramosarela katar ka aen o love katar e rashtra, katar o minissipaliti vaj varesave specifikane programatar. Konceptija bash ko privatno kapitalo nanaj thovdi. Na lel pes tela ki ataencija kaj ki purani Strategija buderi merkes na realizirisajle sostar nans len finansiripe aj akaj Nacionalnuni Strategija asht te avel ando isto hako.

3.5. Monitorin thaj evaluacija

Планът за мониторинг посочва отговорните министерства, които трябва да изготвят годишните доклади за осъществяването на специфичните приоритети, а националната точка за контакт да събере тези доклади и да ги обобщи в административен доклад, който да се одобри от членовете на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси, приет от Министерски съвет и изпратен за информация на Народното събрание. В допълнение, НРСР предвижда годишен мониторинг чрез събиране на количествени показатели определени в специално разработена онлайн мониторингова система.

Ando lungijaripe karik ki Nacionalnuni Strategija, isi shema kate isi definirime indikatorija, buderi lebdar si sikavde bazova thaj celeva stojnostija. Pal ki propozicija e organizacingere katar o sivil sosaeti sas khuvde indikatorija bash ko monitoring ethnikano chororipe mashkar ko roma, kerdo katar o EU-SILC. Varesave indikatorija sa kategorizime ki ethnikani baza – akhenge savi isi podtkes katar o EU-SILC: otnositelno del katar e manusha andi risiko katar o chororipe; otnositelno del katar o chave telal ko 18 save si ko risiko katar o chororipe; otnositelno del katar o manusha, save beshena ko but chore kherutne kondicies; otnosielno del e nunushege, save zhivinena bi kenefeskoro, bi hamameskoro ando kher; otnositelno del e chavege (0-17 години), save nanaj so han; otnositelno del katar o chorore, save korkoro phenen kaj si linde bukijate ko ethnikano belego (roma).

Kamel pes te phenas, kaj varesave indikatorija si but cikni celevo stojnost – sar so si otnositelno del e manushenge, save zhivinena ko bilache kondicies isi les bazovo stojnost: 10.4% (2020) e saste rashtrake aj 51.0% (2020) bash o manusha save korkoro peske phenen kaj si roma. E celevo stojnost e indikatoreskiri si tiknijardi ejkh trinto katar e razlika e manushengeri so beshena ko but chorore khera, akava si tele upre 14% tiknijardo delo e manushenge save beshena ko but chorote kherutne kondicies. Ando period 10 bersha akava si but tikno procento. O avera indikatorija nanaj klaro savi si lengeri celeva stojnost si

Katar e roma vaj sasto rashtrake manusha. Sar so si o otnositelno del nash ko chave (0-17 bersha), save zhivinena ko but baro chororipe si: 18,4% (2020) e saste rashtrake, 64,0% (2020) save korkoro peske phenen kaj si roma. I celevo stojnost bash jo indikatorija resela mashkarutni bash ki Evropikani unija thaj na avela klaro si numa e romenge, vaj saste rashtrake. O kategorizime podatkes ki thnikani baza katar o odipe bash ki Agencija ko evropikani unija bash ho generalnune hakija (FRA) thaj o Nacionalnuno statistikano institute azhukijarel pes lender te keren merkes save te sikave e chacuni diskriminacija.

E Nacionalnuni Strategija, khuvela vi indikatorija, save nanaj kategorizime pal ko etnos, mesalijake o indikatorija „otnositelno del katar o terne (20-24 bersha) saven si pone ejkh masharthemutni shkola“, ze bazovo stojnost si 85,4% za 2020 r., aj e cel si 89,0%. Bare bibahtake o delo e romane chavengoro si dur telal akaj stojnost. Aver gasavo egzaplo si o: indikatoro „ranno mukhioe katar e shkola“ (otnositelno del e manushenge ando bersha 18-24 buderi lendar save agorinde bazalno sdukacija thaj na siklovena, na phirena ki shkola) e bazalno stojnost si 12,8% bash ko 2020 bersh aj e celeva stojnost si 7,0%. O analizo bash ki Анализът на e Nacionalnuni Strategija sikavela kaj 79% katar o romane chave thaj 65% katar o romane chave ando bersha 16-24, save si katar o NEET grupa, numa akala stojnostija nanaj linde katar o bazova indikatorija.

O indikatorija ando preoriteto buti tha bibukijarnepe nanaj kategorizirime pal ko ethnosi, akava kerel lengoro monitoring bez veza nanaj lindo telal ki atencij o fakto kaj isi but aro gundo bibukjarne manusha mashkar e roma thaj but syra si bukijarne. O dikhutne indikatorija, save si zhik ko savore manusha ande rashtra, numa uzisaren ps bash ko roma, akava kerela bahgijardi koncepcija bash ko problemurija e romenge thaj nashte te lel pes chachutni dezicija.

Andi relacija e sastipasa, isi indikatoro savo sikavela koborom zhivinen o manusha, numa palpale nanaj bash ko roma, aj savere manushenge andi rashtra, andi sasti Bulgarija. Andi Nacionalnuni Strategija nanaj thovdo ejkh but vazhno indikatorija, savo sikavel kaj mashkar ko bijande chave thaj ko roma isi maj baro procento meripe.

Ando lungijaripe karik ki statistika isi propozalo te oven khuvde kosvena podatkes, save keren karakteristika ki situacija mesalijake buti, sastipe, nasvalipe, edukacija, thaj kherutni siguracija ando nivo mahales, em te kerel periodikano planirimo kidipe podatkes kata o mahales, kate zhivinena koncentririme socijalnune izolirime, thaj marginalirime manusha.

Propozalno si o indikatorija ande akaj Sistema te predikhen pes pazhlivo thaj te dopheren pes na numa o indikatorija bash ko agorime aktiviteta, num vi indikatorija bash ko rezultaija, save keren korelacija e celeva indikatorija (intervencija). Mesalijake, ando lungijaripe karik ko gindo e manushengoro save si khuvde ko trningija thaj obuka em buti, avela mishto te dikhel pes pal pale koborom manusha save nakhle akaj kvalifikacija si linde bukijate vaj ahtarde personalno bizneso thaj koborom lender achili ko bukijarne thana. O sistema bash ko monitoring thaj evaluacija kamel pes te ovel dopherdo gasave indikatorencia khosle problemueija ando romano sosaeto thaj te planirinen pes generalna etapija thaj te dikhel pes sar implementirinen pes.

3.6. Evaluacija bash ko azhukijarde efekto thaj lungiardipe

Ando ulavipe ko angazhimentija bash ki realizacija e Nacionalnune Strategijake kerel pes harmonizacija ko sektorijake podhodo, savo usisarel pes ko difiniripe e prioritetenge. Maj kovli tocha achoola akava so nanj konkretikano planiripe bash ko finansiripe, akava thovela ando baro riziko savore merkes thaj thaj celija te nashti te realizirinen pes.

4. HARMONIZACIJA E STRATEGIJASA KATAR E EVROPAKI UNIJA BASH KO ROMA

4.1. Sikavipe ko averutnipe mashkar ko roma

E analitikano kotor katar e bulgarikani Nacionalnuni Strategija (anavduno "III. Nacionalnuno kontest: Analizo bash ko problemija thaj situacija") predikhel e situacija katar o ujazvime grupese (kuvdo vi o mashkarsektorna diskriminacija romane zhuvlija, terne thaj phure manusha: "Nesave kategories katar eromani komuniteta, sar so si o romane zhuvlija, terne thaj phure manusha, ahovenana ando but nezgodno pozicija. Jjkhvar ola si diskriminisime sar roma, aj duvar sarpire manushendar ande romani familja. E romanu zhuvlii thaj o terne ahovenana pal ko romane mursha thaj zhuvlija ando sasto naselenie ki sasti rashtra sar so si ando sastipe. Edukacija thaj buti."⁶⁰ BAndo hramosarde specifikane problemija, anglal savende si thovde o roma ando sfere ki sastipe, edukacija thaj buti si thovde konkretna tekstija.

Nanaj lachi e situacija bash ko romane zhuvlija si khuvdi ando kotor, savo hramonela o "sebepeja bash ko bikosle problemija". Voj ucharela o averutnipe katar o faktorija, vi o akava so nanaj ovlastime e romani zhuvli, tradiciakere dikhipeta andi komuna tha mashkarsektornuni diskriminacija.⁶¹

Bisskaj akava, e analitikano kotor, sikavela o averutnipe katar o romane grupes thaj o shajdipe te les pes telal ki atencija akava aspekto bash ko planirope ko specifikane aktiviteta thaj merkes karik ko roma.⁶²

Akava si but vazhno bash ki Bulgarija, soske e romani komuna thaj o manusha, identificirime sar roma katar o aver mausha si averutne ando ethnokulturako haj socioekonomikano aspekto. Isi vi varesave regionalna averipeta.

O analitikano koor harica telijarel o problemurija anglal savende si o ikalde o avera specifikane grupes. Akala grupes si hramosarde ande strategikano fremo ki Evropikani unija, romane manusha save silen seksualna problmija thaj isto arakhecole lender ki Bulgarija: roma save silen fizikane nedygija, mobilna manusha katar e Evropikani unija, roma seksualnune problemenca thaj vi avera, vi gasave so nanaj len personalnune dokumenturija. Sar rezultato akalestar e Strategija na khuvela merkes bash ko kospe lengere nuzhdencar. Akava si jekh bazho sengmento savo nanaj les ande nevi Nacionalnuni Strategija.

Vi kana o analitikano kotor lepardinela kaj isi gasave problemurija anglal ki romani zhuvli, chave, thaj terne em phure manusha, akala kotora (specialno IV. Vizija, V. Strategikani cel, thaj VI. Generelna principurja ko horizontalnune celija), nana irinen lenge atencija. Varesave specifikane celija andi relacija e romane zhuvlijasa, chave thaj phure manusha si kotor po kotor dikhinde ando preoritengere grankes Sastipasko arakhipe thaj Buti, ande buderi sluchaj, akala temes nanaj neve, aj si thovde panda ki purani Strategija 2012-2020. Aj ando shero bash ko „Maj uzhi legislacija thaj Antidiskriminacija“ predikhel pes maj buhlo kotor katar specifikane cellija pal ki romani zhuvli, terne thaj chave. Si lacho predimstvo ande nevi nacionalnuni strategij o proriteto ki shero VIII.

„Vlast dindipe thaj barbarune shajdipeta bash ki romani zhuvli“. Voj sas khuvdi sar rezultato katar o aktivnuni zor katar o sivilna romane organizacies. O shero thovela sar operativnuni cel „motirivipe bash ko vlast dindipe e Romane zhuvlenge, bash lengeri transformacija ko aktivnuno faktoro ko socialnuno, politikano thaj publikano zhivotos, thaj chinavipe bash ki lengiri izolacija katar o generelna sferes edulacija, sastpe thaj buti emkherutni politika“.⁶³ Voj phirela o propozicies katar e mreza bash ki integracija e romengiri.⁶⁴ Ando isto vakti, o shero ne thovela neve specifikane celija thaj aktiviteta (nezavisno kaj o romane organizacies dinde gasave propozalija), aj numa thovela akala so si ko avera celes, thaj khuvde ande svera shere.

⁶⁰ nacionalnuni strategija nash koejkhipe, barbaripe thaj partisipacija e romengiri, patrin 9.

⁶¹ Idem, стр. 19.

⁶² Idem, стр. 18.

⁶³ idem, стр. 36.

⁶⁴ Mreza bash ki integracija e romengeri ande koalicija katar o romane organizacies, kerdi katar o Centar Amalipe, Lumija bizo granices, Indi roma, Nevo drom, Romani fondacija Iskra thaj Romano Drom

Kotor XII. „indikatoriya bash ko monitoringo“ ikerela 24 indikatoriya. O epash lender si kuputne indikatoriya, save evaluirinen thaj kvalifikuinen o buhlijaripe bash ko varesave sicioikonomikane tendencies. Okova ejkvashipe merinen o specifikano vazdejstvie o rezultato upral ki romani kumuniteta. Trin katar o indikatoroja si phangle e rezultatenca upral ko romane chave thaj terne: „3. Otnositelno del bash ko Otnositelno del bash ko 18 bershengere ando riziko ko chororipe“, „7. Otnositelno del bash ko chave katar e 6-14 bersha ande familijes, savende barem jekh manushi identificirinel pes sar rom, prirela ande shkola, kate buderi katar o chave si roma“, thaj „16 Otnositelno del bash ko (0-15 rbersha), beshena ko zhungale phare kherutne kondicies“.⁶⁵ Nanaj indikatoriya bash ke romane zhuvlija thaj avera specifikane grupes (roma save silen fizikane nedygija, mobilna manusha katar e Evropikani unija, roma seksualnune problemenca thaj vi avera).

Harmonija mashkar ko generalnune (mainstream) thaj specifikanune (targeted) podhodija

E Bulgarija si ejkh akatar o anglune evropikane thema, save kerde ejkh akataro anlune dokumebtija bash ki intergacija e romengiri – Fremani programa bash ki integracija e Romengiri ando bulgarikanuno sosaeti predal ko 1999 bersh. Pal pale sas adobtirime vi avera dokumentija bash ko roma: Strategija bash ki edukativnuni integracija (2004 bersh), sastipaski strategija bash ki integracija (2006 bersh.), thaj nacionalnuni programa bash ko lacharipe e romane kherengere kondicies (2007 bersh). O gyndo savore romane organizaciengoro si kaj akala dokumentija sas but kvalitetna thaj sas kerde kupate bash ko realnuni partisipacija e romane komunitetasa.⁶⁶ Numa akadala dokumentija vi te sas lache kerde nanas phangle e generalnune politikenca thaj achili bizo finansiripe thaj achili andi izolacija. Ando lungijaripe nanas politikani volija te realizirinen pes. Sar rezultato, akala strategies sas sikavde kaj kerena buti pal ko roma anglal ko predpresyeditelno proceso e Bulgarijake karik ke Evropaki Unija, numa na nade zhik varesave phuravipata.⁶⁷

E nevi Strategija (sarto vi e purani) pretendirinel kaj si andi baza ko „Desh generalnune principurija bash ko barbaripe e romenge“ save si adoptirime katar e Evropikani unija predal ko 2009 bersh⁶⁸ thaj vi o principio 2 „Klaro deginirime, numa te na izolirinel e specifik“ t h a j o p r i n c i p 4 “Barbaripe karik ko mazhoriti“.⁶⁹ Kana dikhas o ehta preoriteta ki nevi Nacionalnuni Strategija sako ejkh si prependzhrdo ki generlnuni „Nacionalnuni programa bash ko buhlijarpe: Bulgarija 2030“. Akala prepratkes si formalnune thaj ejkhrig orientirime, sostar ola phenen numa sar e Strategija zhutinela e Nacionaluni pragrama bash ko buhlijaripe, numa na predikhela phuravipeta ondo generlnune politikese save te oven adaptirime bash ki realizacija e generalnune politikenge bash ko barbaripe e romenge. Akava sikavela ejkh but serioznuno raznakhipe e spiritosa ki nevi strategikani frema katar e Evropikani unija bash ko roma. E paluni si klaro orientirime karik ko phuravipe e fokuseske katar e socialnoi-ikononikani integracija e romenge karik ko responsibiliteto e rашtrengese save si membrija te chinaven o barieres thaj te thoven trin stylbengoro podhodo, savo si ando ejkhipe, barbaripe thaj partisipacija e romengiri.⁷⁰

Specifikane celija, definirime ande varesave katar o preoriteta thajkonkterna aktiviteta ande Akcijako Plano keren harmonija bash ko trin tipija celies thaj aktivitetaia:

⁶⁵ National Strategy for Equality, Inclusion and Participation of Roma, стр. 44-47.

⁶⁶ Деян Колев, Теодора Крумова, Милена Илиева, Спаска Петрова. *Гражданска оценка на изпълнението на националната стратегия за интегриране на ромите 2012 – 2014* (Граждански мониторингов доклад за изпълнението на Националната стратегия за интегриране на ромите 2012 – 2014), стр. 7-8. Налична на: <http://www.amalipe.com/files/publications/Grajdanska%20ocenska.pdf>

⁶⁷ Фокусни групи с националните ромски и про-ромски НПО, 27 април 2022 г.

⁶⁸ Национална стратегия за равенство, приобщаване и участие на роми, стр. 22.

⁶⁹ Трябва да споменем, че българската версия на Nacionalnuni Strategija предвижда подвеждащ превод на принцип 4 (отнасящ се по-скоро за асимилация отколкото за равноправно приобщаване – “приобщаване към мнозинството”). Въпреки това обаче, това е официалният превод на български език на „Десетте общи основни принципа“, който може да бъде илюстративен за дълбокото понятие на българските политики за интегриране на ромите.

⁷⁰ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en

Harmonija e Evropikane fremosa thaj e romane strategiasa

1. Masova: o gindo e velengo yhaj e merkengoro si gasave, kaj o institucies implementirinen len bash ko sosaiti nezavisno isi vaj na Nacionalnuni Strategija. O prinos e Strategijako si karik akale celende thaj merkes si kaj barijaren o ceva grupes akale lungijaripasa "barbaripe e romenge". Gasavo egzemplo si e cel "romotirpe ki dualno edukacija, stazho thaj proizvodstveno praksa, thaj validacija bash ko zhanipe", thaj aver.
2. Specifikane, si orientirime karik ko ujazvime grupes vaj etnikane minoriteta: khuven e romaen odothe, numa on siputarde vi avre minotitenge thaj ujazvime grupes, kate si o principio „klaro definirime, numa na izolirinel e specifika“. Egzaplo bash ko gasave merkes si Arakhipe thaj buhljaripe e kulturikane identitoske e chavenge thaj e sikavnenge save isi len diferentno etno-kulturna markerija thaj vi oroma mashkar lende, predal ko motivacija bash ko interkulturalno edukacija, sar bi ulavdo proceso katar emodernizacija ki bulgarikani edukativnuni sistema“, thaj but avera.
3. E romenge: varesave propozime velija thaj merkes si hramosarde sar „orientirime karik ko roma“ lengiri celeva grupa si roma. E praksa sikavela kaj gasave merkes na izolirinen avere manushen, ave zhuvinen sar ko "eromenge", egzemplo „Motivacija bash ko socialnuno predprimachestvo mashkar e manusha katar eromani komuniteta predal ko keripe informaciona kampanies, sabitija thaj uebbinarija“.

Harmonija mashkar akala trin tipija varirinel ko preoriteta e Strategijake sikavde ande teluni shema. Ando isto vakti o masova merkes dominirinen ande Akcijako Plano.

<i>Preoritet</i>	<i>Gindo e celengere</i>	<i>Masova celes</i>	<i>Specifikane celes/ ujazvima grupes</i>	<i>Celes e romenge</i>
Edukacija	7	3	4	0
Sastipasko arakhipe	5	2	3	0
Buti	12	8	3	1
Kherutne kondicies	6	1	4	1
Maj uchi legislacija	9	0	8	1
Kultura thaj Mediees	5	0	2	3
Romane zhuvlija	Kotor katar o celes si thovde ando preoriteto „Maj uchi legislacija“			

O kovlipata e Nacionalune Strategijakoro thaj specijalno ko Akcijako Plano si kaj o khuvde celija thaj merkes si masova aktivitete, save sas uzisarde vi anglal ki Strategija thaj egsituinen vi akana. Numa isi baresave merkes save barvalijarena thaj anena zhik ko phuravipe ko bazisna politikese save si phangle e romenca. Gasave merkes si:

- Rodipe bash ko instrumenti pal ko lacharipe ko uridikane thaj ikonomikane kondicies bash ko chinavipe ekherenge thaj mahales save na egzistuinen ko zakono pal ko ustrojstvo e teritorijake (ZUT)/legislacija. Te adoptirinel pes ko Zakono bash ko promene thaj dopheripe e Zakoneske bash ko ustrjstvo ki teritorija te khuvel principio ande proporcija ko ikalipe zapoved bash ko phevavipe e kherenge save si bilegitimna, kana akava kher si numa ejkh ejkhoru e manushenge so zhivinena leste (Nacionalnuni Strategija/ Kondicija zhivdipaske).
- Rodipe bash ko instrumenti pal ko lacharipe ko uridikane thaj ikonomikane kondicies bash ko chinavipe ekherenge thaj mahales save na egzistuinen ko zakono pal ko ustrojstvo e teritorijake (ZUT)/legislacija. Te adoptirinel pes ko Zakono bash ko promene thaj dopheripe e Zakoneske bash ko ustrjstvo ki teritorija te khuvel principio ande proporcija ko ikalipe zapoved bash ko phevavipe e kherenge save si bilegitimna, kana akava kher si numa ejkh ejkhoru e manushenge so zhivinena leste (Nacionalnuni Strategija/ Kondicija zhivdipaske).
- 8. Khosipe e problemese kana nanaj dokumentija personalnune thaj uridikano status e Bulgarikane manushen katar o ujazvime grupes, vi e romen (Strategija/Maj uchi legislacija).
- 1.8. Preparacija bash ki propozicija bash ko uridikane phuravipata ko osugurenje elacho dostap e khamne zhuvlengje ko doktori (AR/Sastipasko arakipe).

Egzistuin merkes, save, ahhti te anen zhik ko iripe karae e bazalnune politike ande po but barbarutne thaj lengoro kidipe ekje thane e specifikanune merkenca ashti te anel zhik pozitivna phuravipeta ko politekes bash ko roma. Bre bibahrake, kala merkes si numa cyra vi ko duja dokumentija thaj nanashti te akumulinen rezultatija te anen zhik ko lungijarde phuravipata.

4.2. Uzisarpe bash ko dokumentija pal ko instrument, savo si propozirime kata o Konsilo

E nevi Nacionalnuni Strategija izolirinela varesave generelnune opcies, save si propozireme katar e Evropikani komisija karik ko Konsilo e Evropakere Unijake. Andi praksa voj nakhuvela temes bash ko anticiganizmo, thaj motivacija bash ko barbaripe e romengoro, te na avel numa horizonatnuno preoriteto, aj te avel "korkorutno fokuso" ando rashtres kate isi bari koncetracija katar eroma, E nevi Nacionalnuni Strategija chivela o predlogo e romane orhanizaciengoro te ovel khuvdi specifikano shero „Naripe mamuj o ciganizmo“ ki nevi Nacionalnuni Strategija. Ko shero „Ekhipe e romane zhuvljenge“ si khuvdo numa formano ando shro nanaj specifikane velija thaj akviviteta vi ako sas buderi propozicies. Nanj klaro save si o sebepi akala momentija te naarakhe than ande bulgriyakiri nevi Nacionalnuni Strategija.

E strategikano fremo katar e Evropaki komisija nash ko romadela enija angazhimentija sakone neve Strategijake. Ande lungijaripe, e Komisija dela vi avera zavisno katar o nacionalnuno konteksto:

- (a) *Nacionalnune kolichestvena thaj kachestvena celija bash ko savore Evropikane komijaskere celes thaj o phangle lenca celes (zavisno katar o podatkes save isi):* e bulgarikani Nacionalnuni Strategija realizirinela akava predlogo turijal ko specifikane thovipeta, thovde sar kotor XII. „Indikatorija bash ko Monitoringo ki realizacija e neve Nacionalnune Strategijake (nacionalnuni strategikani referentnuno fremo).
- (b) *Sar ka investirinen pes o fondovija katar e Evropikani Unija thaj o nacionalnune thaj finasova instrumentija ando mazutipe e romenge:* akava nanaj khuvdo ande Nacionalnuni Straregija. O plano bash ki akcija ikerela nerkes, save ka oven finansirime katar ethavdi Operativnuni programa. Leste isi informacija nash sar ka lungijarel pes vi o avutno Programo Buhlijaripe ko manushikano resurso ka zhutisarel e implementacija e neve Nacionalnune Strategijakir. Nezavisno katar akava, e informacija bash ki aver ko-finansirime ESF programa ki Edukacija thaj programsvinansirime katar EFPP thaj e Evropikanu zemedelijako fondo ko buhlijaripe ande gavutne rajonija, nanaj khuvdo andre. O Centaro Amalipe thaj o avera romane organizacies kerde propozicija basj ko specialnuno dotohvidipe te uzisaren pes akala fondija katar o EK/EIP/Swiss Contribution thaj nacionalnune fondija bash ko finansiripe ki realizacija e Nacionalnuni Strategijake, numa akava predlogo nanaj aksepruimo.
- (c) *Sar o institucies vaj e administracijaki reforma ka anel bash ko barbaripe:* akava nanaj khuvdo ande Nacionalnuni Strategija.

Ande rashtres kate isi bari kancetracija romani komuniteta, vaj buderi katar o 1%, sas propuzirime thaj te eoven khuvde ande nacionalnune strategikano feremo pash ko roma generelna angazhimentija:

- (a) *Te khuyen plan vaj merkes bash ko chinavipe thaj maripe mamnuj o anticiganizmo thaj e diskriminacija, segregacija ande edukacija thaj kherutne puchipeta, anglune zhungale dikhipeta thaj steriotipija uprak ko roma (vi kana si online):* gasavo plano nanas kerdo, vi ako o romane organizacies but kamenas akava.
- (b) *Te integririn aspektija bash ko ejkhipe thaj barbaripe e romenge ko regionalnuno thaj lokalnuno nivelo:* ejkh akatar o aktivija e Nacionalnune Strategijakere ki Bulgarija si o mangipe bash ko savore munistipaliti te keren thaj te adoptinene munissipalnune planija bash ke integracija e romenge. Predal ko ulo 2021 bersh, NCP iniciringijas proceso bash ko lacharipe gasabe regionalnune thaj munisipalnune Olanija bash ko aktiviteta (vi ako e Nacionalnuni Strategija panda nanas adoptirime). Akava proceso thavdel vi akava momento;
- (c) *Te instruktirinen sar te oven invistirime o nacionalnune thaj Evropikane fondovija thaj finansiska instrumentirija bash ki reforma ki munisipalnuni politika achuka, kaj te khuyen problemija e romengere thaj te len aktivitete:* akava nanas khuvdo ande bulgarikani Nacionalnuni Strategija.

5. DOTHOVDE KONSTATACIES

E nevi bularikani Nacionalnuni Strategija kerela ejkh korako napaple katar e vazha resipera ki komparacija e anglune, purine Strategijasa, sostar voj sas adoptirime katar o nacionalnuno parlamento. Vi ako o romane organizacies but kamenas ando paluno momento akava, ogoverno na kergijas propozali e Nacionalnuni Strategija te alosarel pes katar o parlamento. O formalnuno argumento sas kaj, e “Nacionalnuni programa pal ko buhlijaripe: Bulgarija 2030“ uli adoptirime numa katar o konsilo e ministerenge.

Ande akava isi simvolo (sikavela kaj telijarel pes vi achuka I kovli zor katar e politikani volija ande phangli eromane politikenca), achuka vi varesave praktikane merkes. Mesalijake, e nevi Nacionalnuni Strategij ashti te ovel phuravdi vaj chinavdi katar ejkh sako aver kidipe katar o konsilo e ministerenge. Avela phare te angazhirinen pea institucies avrijal katar e nacionalnuni vlast, mesalijake e munisipalnuni, e Komisija bash ko maripe mamuj e diskriminacija, nacionalnuno ombucmanothaj avera bash ki realizacija e Nacionalnune Strategijake.

IZVOGIJA THAJ PROPOZICIES

E nevi nacionalnuni Strategija si ejkh tikno korak naangle ande varesave direkcies ki komparacija e puranijasa, e angluni Strategija:

- Voj ikerela maj zoralo analitikano kotor.
- O problemura e romane zhuvlijakere, chave thaj terne, kotor po kotor si khuvde abde analizo thaj varesave preoriteta. Khuvdo si specifikano shero „Vlast dindipe e romane zhuvlienge“ (vi te si bilachardo);
- Isi varesave integririme merkes save si shukar phangle mashkar ko celes thaj planirime intervencies, lavharde katar o diferentna publkanne institucies;
- Isi lungijaripe bash ko varesave merkes: sar so si ko sastipaske thaj edikacijake mediatoroja thaj zumavipe te buhlijargioven thaj avera (mesalijake, socialnune khera thaj socialnuno servizo).

Ando isto vakto, e nevi Nacionalnuni Strategija isi varesave kovlipata, sar so si:

- Sas kerdi ande chingaralo konsultativno proceso;
- Khuvde si varesave celija thaj merkes, save sas thovde vi ki angluni, purani Strategia thaj si thovde vi ki thavdi, nevi Nacionalnuni Strategija.
- Isi varesave merkes, save anena zhik k buhlijaripe ko politikes, thaj barvalijaren len aspektonca save si phangle e romenca;
- O bulgarikano dokumeto khuvela numa kotor katar o shajdipeta, save si dinde katar o Fremo e Evropakere komisujake bash ko roma. Ande praksa vov na khuvela temes pal ko maripe bash ko anticiganizmo thaj motivacija ki partisipacija e romengeri. O shero bash ko „Ejkhipe e romane zhuvlijenge“ si khuvdo numa nominalno. O instrumenturija, propozime ando perukes katar o Konsilo 12 mart 2021bers., si thovde numa kotot po kotor;
- O dokumeto kerela ejkh korako napapale katar e vazhna resljaripeta katar o angluno – savo sas adoptirime katar o parlamento.

Preporikes karik ko nacionalnune manusha save len dezicies

1. Te keren preparacija thaj te adoptirinen andi kolaboracija thaj kontakto e romane thaj proromane organizacies katar o sivil sosaeti, anekso karik ki nevi Nacionalnuni Strategija: “Plano bash ko mersjer save te anen zhik ko maripe mamuj o ciganizmo, diskriminacija, segregacija ki edukacija, antiromane steriotpija thaj angluno zhungalo dikhipen” thaj “Anekso bash ki planirome operacija ko mazutipe bash ki realizacija e Nacionalnune Strategijake”;
2. Te analizirinen o phanglipe e Strategijakoro thaj o avera nacionalnune strategikane dokumentija, thaj e kolabaracija bash ko partnersvo thaj nacionalnuno Plano bash ko ushtavipe thaj lungijaripe;
3. Te hramosaren horutno angazhimento bash ko kerdipe administracijako kapaciteto, sabvo te anel zhik ki implementacija e Nacionalnune Strategijake;
4. Te dothoven ke Akcijako lano specialnuno razdel bash ko zhutipe ko institucionalnuno bahlijaripe thaj kapaciteto e organizacienge katar o sivil sosaeti basj ki kolaboracija ki realizacija e Nacionalnune Strategijake thaj lokalnune akcijake planija. Ande lungijaripe, te osigurinen mazhutipe bash ko keripe buderi romane thaj proromane organizacij vi finansirope thaj te barijaren po kapaciteto thaj te del pe lenge vlast;
5. Te keren plano bash sar te chinave o sebebija thaj o rizikija pal ki realizacija e Strategijake;
6. Te delegerine ko organizacies katar o sivilno sosaeto OSS) te keren varesave aktivite te osigurinen finansija bash akava.

7. Te reformirinen o Nacionalnuno konsila bash ki kuputni buti pal ko ethnikane thaj integririme puchipata kana lel pes e atencija kaj kava si propozalo katar e romane thaj proromane organizacies katar o sivilno sosaeti thaj te osugurinel pes realnuni partisipacija e politikane manushenge (ministerija);
8. Te reformirinen thaj te den vlast ki Nacionalnuni romani plotforma bash ko garantiripe katar buderi romane thaj proromane organizacies thaj te zoralijaren e kuputni buti avere zainteresime manusha NKTP, NRP, organija katar e romano sivilno sosaeti thaj ekhipe (vi o Ombucmano) za наблюдение и докладване на дискриминация, повишаване на осведомеността на обществото и на длъжностните лица, до осигурят обучение, безплатна правна помощ;
9. Te keren shajdipate, te ashti te len romen bash nacionalnuni romani tocha bash ko kontakto;
10. Te zoralijaren po kapaciteto ande po personal savo si ki relacija bash ki realizcija thaj strategikano planiripe, monitoring, thaj evaluacija, sarto I relacija pal ki romani komuniteta thaj chinavipe o droma bash ko antiromane streriotipijam anglune zhungale dikhipeta thaj zhungalo phenipe;
11. Te keren procedura bash ko kerdipe kortoteka e manushenge katar o ujazvipe romane grupes, thaj te len merkes relevantnune ande konstatacies, te informirinen thaj te zutisaren dopherde politikes thaj realizacija bash ki Nacionalnuni Strategija;
12. Te zoralijaren o Sistema bash ko Monitoring, evaluacija thaj kontrolo bash ki romani tocha ko kontakto, te zoralijarel pes e procedura pal ko kidipe podatkes bash ko barbaripe, chachues arakhle, kategorizirime thaj anonimikane, thaj te uzisaren pes sistematikanes ando mazhutipe e barbarutne politikenge thaj implementacija ki Nacionalnuni Strategija.
13. Te aksiptinen e Nacionalnuni Strategija katar o Nacionalnuno parlamento.

Propozalija karik ko Evropikane institucies

14. Te dikhen pashestar e realizacija e bulgarikanuni Nacionalnune Strategijakoro, thaj te motivirinen zora les politiani atencija, maj-lacho angazhimento bash ko sivilno sosaeti katar o sivilna organizacies, thaj ko finansiripe katar e Evropikani komisija bash ko politikes, phangle e romenca;
15. Te zutinen o institucionalnuno buhlijaripe thaj e romano em proromano sosaeti predal ko „Programa disutne, ekhipe, hakaj thaj veliu“ (CERV) bash ki Generalnuni Direkcija Legislacija thaj aver gasave programes. Te buhlijaren o nacionalnune OSS predal ko RCM iniciativa pal ko 2025 bersh;
16. Te motivirinen o love, ginansija katar e Evropikani komisija turijal ko nacionalnune programes (specialno e programa Edukacija, Buhlijaripe ko manushikano resurso, Regionija ando uchipe thaj e programa bash ko buhlijaripe e gavutne regionenge), thaj procedures pal ko kidipe propozalija, save te aven putardes katar o OSS.

Propozalija reporъки към гражданското общество

17. Да засили сътрудничеството и застъпничеството на национално и местно ниво, включително чрез създаване на всеобхващаща организация /коалиция;
18. Да организира изграждането на капацитет от техния персонал, във връзка със стратегическото планиране, мониторинг и оценка, както и индивидуалните права и начините за съобразяване с тях.
19. Да се застъпи за и да участва в реформирането, изграждането и подсилването на националната ромска платформа.

Prepozalija karik ko minisipaliti

20. Te keren munisipaleske planija bash ko barbaripe e romenge thaj kolaboracija e lokalnune romani komuniteta thaj romane orhanizaciensa;

21. Te buhlijaren po budzheto thaj o manushikano resurs ko munisipalnune thaj regionalnune konsilija pal ko ethnikanune thaj integralnune puchipata, achuka, kaj akala struktures te ashti te keren pi buti efektivno;

Te targetirinen thaj aktivnunes te khuven o lokalnune organizacies save keren buti ando terenp pash ki realizacija ko munisipalnune planija bash ko integriripe e romengor, predal ko delegirime aktiviteta thaj budzhetija.

BIBLIOGRAFIA THAJ RESURSIJA

Spisako bash ko intervuta

Spisako bash ko kerde intervuta ande focus grupes:

1. Kerde focus grupes e institucensa , 13 may 2022 bersh, online:
 - a. Bojka Colova, Ministersto pal ki buti thaj socialnune politikes, Eksperto.
 - b. Sivija Hacherijan, Ministersto pal ki kultura, Eksperto.
 - c. Desislava Teodsieva, Ministersto pal ko terne thaj sporto, Eksperto.
 - d. Plamen Petrov, Ministersto pal ko regionalno buhlijaripe thaj blagoustrojstvo, Eksperto.
 - e. Ivo Ivanov, Agencija pal ki buti, Eksperto.
 - f. Pollja hristova, Komisija manuj e diskriminacija, Eksperto.

2. 1. Kerde intervuta prezentarorija katar o institucies:
 - a. Rosica Ivanova, Sekretar bash ko Nacionalnuno konsilo bash ki kolaboracija pal ko ethikane thaj integrikane puchipata/Nacionalnuni tochka bash o kontakto.
 - b. Monika Cheuz, Direkti ki direkcija Sastpasko arakhipe, Stolikani munisipaliti.
 - c. Sabi Hodzhiev, Sherutno ko odelo pal ki edukacija karik ki Stolikani munisipaliti karik ki munisipaliti Sevlievo.
 - d. Reni Mileva, zamenik kmeto ki munisipaliti Myglizh.
 - e. Tatijana Stojanova, Sherutno ko odelo pal ki kultura thaj humanizacijake aktiviteta, munisipaliti Tundzha.
 - f. Bojka georgieva, membraro ki lokalno mamuj o antisocialnuno priravipe e chavorengoro, Munisipaliti Krasna polijana, Sofia.

3. Focus grupes e nevladine organizaciensa, save keren buti ko nacionalnuno nivelu, 27 april 2022:
 - a. Deyan Kolev, centar Amalipe.
 - b. Gancho Iliev, Lunija bizo granices.
 - c. Daniela Mihajlova, Asocijacija "Iniciativa bash ko barbarutne shajdipeta".
 - d. Nikolaj Bliznakov, Fondacija „indi Roma“.

Focus grupes e nevladine organizaciensa, save keren buti ko regionalnuno nivelu, 27 april 2022:

 - e. Kina Asenova, Fondacija „Nasvale katar eastma“, Ymbol.
 - f. Nikolaj Nikolov, Sdruzhenie „o Chacuno nastojniko“.
 - g. Atanas Atanasov, Centar Amalipe.
 - h. Ganco Iliev, Lumija bizo granices.

Klucova dokumentija bash ko politikes thaj raportija

Nacionalnuni Strategija bash ko bekhipe, barbaripe thaj partisipacija e romengiri (2021 – 2030) (National Strategy for Equality, Inclusion and Participation of Roma, 2021 - 2030). Arakhadi <http://www.nccedi.government.bg/index.php/bg/node/448>

Nacionalnuno Akcijako plano bash ko periodo 2022-2023 pal ki realizacija e Nacionalnuni Strategija bash ko bekhipe, barbaripe thaj partisipacija e romengiri (2021 – 2030) (National Action Plan for Implementation of the National Strategy for Equality, Inclusion and Participation of Roma, 2021 – 2030).

Arakhado

<http://www.nccedi.government.bg/index.php/bg/node/448>

Akcijako plano pal ki realizacija e Nacionalnune strategija bash ki realizacija e Nacionalnune strategijake bash ki integracija e romenge ki Bulgarija (2012-2020). Arakhado:

http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma-integration/bulgaria/national-strategy/national_en.htm

Nacionalnune strategija bash ki realizacija e Nacionalnune strategijake bash ki integracija e romenge ki Bulgarija (2012-2020). Arakhado

http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_bulgaria_strategy_en.pdf

Roma Civil Monitor. (2018). Civil Society Monitoring Report on Implementation of the National Roma Integration Strategy: Focusing on Structural and Horizontal Preconditions for Successful Implementation of the Strategy. European Union. Arakhadi: <https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor-reports>

Roma Civil Monitor. (2019). Civil Society Monitoring Report on Implementation of the National Roma Integration Strategy: Assessing the Progress in Four Key Policy Areas of the Strategy - Synthesis Report. European Union. Arakhadi: <https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor-reports>

ANEKSO: SPISAKO E PROBLEMIENGO RO THAJ KONDICIES

Maripe mamuj e antociganizmo thaj diskriminacija

Problemija thaj kondicies:	Vazhnipe:	Identificipime katar e Strategija:	Merkes ko khosipe:	Difinirime celija:
O anticiganizmo nanaj belego bash ji soecifikano problem ko nacionalnuno fremo e politikenge.	Cikne problemija	Harneste akalijovde	Adekvatnuni, numa isi shajdipe te lacchargoivel	Vazhna celes laches definirime
Anglune zhungale dikhipeta mamuj o roma	Bare problemija	Harneste akalijovde	Arakhadi, numa bichalijardi	Vazhna celes laches definirime
Kriminalipe katar eo zhungalo phenipe mamauj o roma	Bare problemija	Harneste akalijovde	Arakhadi, numa bichalijardi	Vazhna celes laches definirime
O zhungalo phenipe mamauj o roma (Онлайн и офлайн)	Bare problemija	Harneste akalijovde	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes ,numa nanaj vazhna
Kovli efektvnuno arakhipe katar e diskriminacija 10	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes ,numa nanaj vazhna
Segregacija ande edukacija, kherutne oriblemija vaj avera socialnune servizija	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	налична, но недостатъчна	Varesave celes ,numa nanaj vazhna
Rodipeta pal ko akcues ande aravipe o romane kheram save mekena e manushen ko biadekvatna khera thaj socialno izolacija	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargoivel	Varesave celes ,numa nanaj vazhna
Nanaj sitizynship, nanaj personalnune dokumentija	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes ,numa nanaj vazhna
Bilacho thaj diskriminirano phiravipe katar epoliceija (полицейска апатия/полицейски произвол)	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes ,numa nanaj vazhna
Predikhipe katar o de facto ko evropikano hakaj bash ko mukhlino phiripe	Cikne problemija	Identirime thaj chalijades analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes ,numa nanaj vazhna

Edukacija

Problemija thaj kondicies:	Vazhnipe:	Identificipime katar e Strategija:	Merkes ko khosipe:	Difinirime celija:
Nanaj arkhado rhaj chalijardo ki angluni edukacija thaj EK seravizi bash e roma	Bare problemija	Identirime thaj chalijardes analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargiovel
Teluno kvaliteto ki edukacija thaj EK seravizi bash e roma	Bare problemija и	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Nanajtalo
Ucho procento peripe anglal te agorinen pi bazalnuni shkola	Незначителни проблеми	Identirime thaj chalijardes analizirime	Adekvatnuni, numa isi shajdipe te lacchargiovel	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargiovel
Pheripe katar e mashkarthemutni shkola	Bare problemija	Identirime thaj chalijardes analizirime	Adekvatnuni, numa isi shajdipe te lacchargiovel	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargiovel
E mashkarthemutni shkola /profesionalnuni edukacija nanaj relacija ko arakhipe buti	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Bangijaripe ko bichali pe e romane chaven ko specialnune shkoles	Nanaj relativnune	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Edukativnuni segregacija e romane chavenge	Kritichnue problemija	Identirime thaj chalijardes analizirime	Adekvatnuni, numa isi shajdipe te lacchargiovel	Varesave celes, numa si cikno problemi
Te uciol e selekcija ki edukativnuni Sistema savi te anel zhik ki koncentracija e romane vaj avre chavoren zhi ko skoles ko edukativnune instituciesa saven isi teluno kvaliteto	Bare problemija	Harneste akalijovde	Arakhadi, numa bichalijardi	Nanajtalo
Chinavdo dostyp zhik ko ajratutni edukacija e bare manushenge, thaj sikavipe sasto zhivotos	Bare problemija	Harneste akalijovde	Arakhadi, numa bichalijardi	Nanajtalo
Chinavdo dostap zhik ko online thaj distacionuno sikavipe, kana o shkoles thaj o edukativna institucies phangliovena, sar sas ko vakti ki pandemija katar o koronaviruso	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo

Cikhno niveli bash ko sikavipe thaj zhandipe bash ko kompetentnune shajdipeta bash ko chavore pal lengo buhlijaripe	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Cikhno niveli bash ko sikavipe thaj zhandipe bash ko kompetentnune shajdipeta bash ko bare nabusha pal lengo buhlijaripe	Bare problemija	Harneste akalijovde	Nanajtalo	Nanajtalo
Interkulturikani edukacija	Bare problemija	Identirime thaj chalijardes analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi

Buti

Problemija thaj kondicies:	Vazhnipe:	Identificipime katar e Strategija:	Merkes ko khosipe:	Difinirime celija:
Bilacho vaj nisavo egekto ki publikano servizo bash ki buti	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Nanajtalo
Therne save na len partisipacija ki buti, edukacija vaj treningurija (NEET)	Bare problemija	Harneste akalijovde	Adekvatnuni, numa isi shajdipe te lacchargoivel	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargoivel
Bilacho dosrup (dujto drom) Treningija, sikavipe ko sasto zhivdipe thaj buhlijaripe ko zhandipe	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Adekvatnuni, numa isi shajdipe te lacchargoivel	Някои цели, но не значими
Diskriminacija bash ko pazaro e bukijake katar e manusha save den dbuti	Bare problemija	Споменати, но недостатъчно анализирани	Nanajtalo	Nanajtalo
Riziko bash e romane chavengekatar e bilache rajonija vsave avena zhertva ko trafiki thaj zorjasa thovde ki porositucija	Bare problemija	Harneste akalijovde	Adekvatnuni, numa isi shajdipe te lacchargoivel	Varesave celes, numa si cikno problemi
Shajdipeta ko angluno bazari ki buti si zamenime katar e publikane aktiviteta	Bare problemija	Harneste akalijovde	Adekvatnuni, numa isi shajdipe te lacchargoivel	Varesave celes, numa si cikno problemi
Barieres thaj chinavdune faktorija bash ki buti (sar so si e obligaricja, harne love ki komparacija e lovenca katar o socialnuno dohodo)	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Nanaj merkes, save te aktivirine thaj te zhitisaren e buti	Cikne problemija	Harneste akalijovde	Adekvatnuni, numa isi shajdipe te lacchargoivel	Varesave celes, numa si cikno problemi

Sastoaskoarakhipa

Problemija thaj kondicies:	Vazhnipe:	Identificipime katar e Strategija:	Merkes ko khosipe:	Difinirime celija:
Izolacija katar e sastipaski osugurime Sistema (vi gas avenge katar o trinta rshtrës, baj katar e rshtrës kata e EK vaj rshtrës save si mibilna ando fremë e rshtrënge katar o EK	Bare problemija	Harneste akalijovde	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Bi lachi prezentacija /dostapo zhik ke sastipaskoro servizo (babaj love bash ko servizo so si pukhido)	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargoivel
Chinavodo dostapi bash ko sigutne medikane grizhes	Bare problemija	Bilijapardimo		
Chinavodo dostapi bash ko anglune medikane grizhes	Bare problemija	Bilijapardimo		
Chinavodo dostapi bash ko ost natalnune medikane grizhes	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargoivel
Chinavodo dostapi bash koi informacija ande sastipe	Cikne promlemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargoivel
Chinavodo dostapi zhik ko grizhes (vaksunes, dikhipeta, rodipeta, barijaripe ko zhandipe ko sastipasko zhivipe)	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargoivel
Chinavodo dostapi zhik seksualnuno/reprodukcijako thaj sastipasko servizo thaj familjkako planiripe	Bare problemija	Bilijapardimo		
Specifinae barieres bash ko maj lacho sastipasko arakhipe bash ko ujazvime grupës, sar sosi o bare manusha roma save si nedygija, save isi seksualnune problemija taja avera	Bare problemija	Bilijapardimo		
Diskriminacija/ Anticiganizmo ande sastipasko arakhipe (sar so si o segregirime servizo thaj strerelizacija)	Bare problemija (segregirime srvizo)	Bilijapardimo		
Bipendzhardi istorikanuno chacipe pal ko zoresa kerdi sterelizacija	Nanaj relativnune			
Biejkhutne merkes bash ko marie e nasvalipensa save avena ko marginalime komunitettes vaj segregirime thana	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi

Kherutne, bazalnune servizija thaj uridikane kondisies

Problemija thaj kondisies:	Vazhnipe:	Identificipime katar e Strategija:	Merkes ko khosipe:	Difinirime celija:
Bilachi fizikanu sigurnost e kherskiri (ejkhashe pelo vaj chororo kher)	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Nanaj dostap zhik ko pani	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Nanaj dostap zhik ko sabitarunne kondisies	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Nanaj dostap zhik ko tokos	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Chinavo dostap vaj nanaj than kate te kidel pes o bukluko	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Chinavo dostap vaj nanaj shajdipe bash takijaripe (families save nashti te takijaren savore sobes /sako vakti kana trebul) vaj te uzisaren bitova otpadakija	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Nanaj sigurnost bash ko kher (hakaj e sajbiengo nanaj klaro thaj sigurno)	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Липсващ или ограничен достъп до социални жилища	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Buderi manusha zhivinen ande zikne sobes (than e familienge)	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Nanaj love te phuकिनен po kher kana si telal kirijate, thaj ashti te ipalgioven	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Thovde ande segregirime thana thaj mahales	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Thovde ko neformalna vaj bizakoneske thana vaj mahales	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Isi gasave opasnune faktorija thaj zones save anen riziko katar enaturake bilachimata thaj ekologikane problemija)	Cikne problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Chinavdo dostap zhik ko publikanuno transporto	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Chinavdo dostap zhik ko (publikanuno Interneto vaj thane kate nanaj shjdipe ko Interneto ucharipe	Cikne problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo

SIVILNO MONITORINGOVO RAPORTO PAL KO KVALITETO E STRATIGIKANE FREMOSKE ANDI BULGARIJA

Chinavdo vaj nanaj dostap zhik ko harijale thana	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Roma, save si izolirime katar e ekologikani demokracija	Cikne problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Roma save zoresa si ipalde kaj si lengere khera bizakoneskere	Kritichnune problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Nanaj evaluacija bash ko proporcijalnunepe e markenge ando vakti ko zorutno ipaldipe	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo

Socialnuno arakhipe

Problemija thaj kondicies:	Vazhnipe:	Identificipime katar e Strategija:	Merkes ko khosipe:	Difinirime celija:
Ucho procento bash o riziko katar o chororikanune, materijalnune thaj socialnune lishenija	Nanajtalo	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
O Programs bash ko ko mazhutiype ando dohoguja nanashti te garantirinen gasavo nivelo bash ko dohoda savore familijenge	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Nanajtalo
Chinavdo dostap zhik ko shemes bash ko mazhutiypeko dohodija (cikno zhandipe, chinavipe kakar e administrativnuni tezhes, steriotipija)	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Bi evetikane regules bash ki kvalifikacija (lachi kerdi evaluacija bash ko love save garantirinen pes adalhe manushenge saven isi nuzhda katar o mazhutiype thaj te asht te len la; kondicies pal ko bukijako rodipe faranttirinen e motivacija te irinen bukijate)	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Varesave celes, numa si cikno problemi
Cikni plastika ko programs bash ko mazhutiype ko dohodija re asht te orientirinen pes ande khelavne kondicies ki familija	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Diskriminacija katar e Agencijes save menazhirinen o programs bash ko mazutiype e dohodenge	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Riziko bash ko bangjaripe katar e munisipalite adalke programenge bash ko mazutiype e dohodienge te kinen glasija ando vakti ko alosaripe	Cikne problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo

Socioalnuno servizo

Problemija thaj kondicies:	Vazhnipe:	Identificipime katar e Strategija:	Merkes ko khosipe:	Difinirime celija:
Ucho procento bash o riziko katar o chororikanune, materijalnune thaj socialnune lishenija	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
O Programs bash ko ko mazhutipe ando dohoguja nanashti te garantirinen gasavo nivelo bash ko dohoda savore familijenge	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Chinavdo dostap zhik ko shemes bash ko mazhutipeko dohodija (cikno zhandipe, chinavipe kakar e administrativmuni tezhes, steriotipija)	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Bi evektikane regules bash ki kvalifikacija (lachi kerdi evaluacija bash ko love save garantirinen pes adalhe manushenge saven isi nuzhda katar o mazhutipe thaj te asht te len la; kondicies pal ko bukijako rodipe faranttirinen e motivacija te irinen bukijate))	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo
Cikni plastika ko programs bash ko mazhutipe ko dohodija re asht te orientirinen pes ande khelavne kondicies ki familija	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Nanajtalo
Diskriminacija katar e Agencijes save menazhirinen o programs bash ko mazutipe e dohodenge	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Riziko bash ko bangjaripe katar e munisipalite adalke programenge bash ko mazutipe e dohodienge te kinen glasija ando vakti ko alosaripe	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Nanajtalo	Nanajtalo

Arakhipe ko chavo

Problemija thaj kondicies:	Vazhnipe:	Identificipime katar e Strategija:	Merkes ko khosipe:	Difinirime celija:
Ande Strategija nanaj razdikhlo o arakhipe e chavesko	Bare problemija	Harneste akalijovde	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Nanaj predikhli e specifikanuno ujazvipe E romane chavengoro sar zhertves save si kerde zorijasa	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Dindipe servizo bash ki zashitita e segregikane thaj thaj diskriminirime chave ko roma	Bare problemija	Harneste akalijovde	Arakhadi, numa bichalijardi	Adekvatnuni, numa, isi shajdipte te lacchargiovel

SIVILNO MONITORINGOVO RAPORTO PAL KO KVALITETO E STRATIGIKANE FREMOSKE ANDI BULGARIJA

Nanaj dinde aktiviteti bash ko zoralipe e dajengoro thaj edadengoro zahndipe te mazhutinen pe chaven thaj te oven responsabilna ko zhandipe, akava srevozo na resela zhik lende	Bare problemija	Harneste akalijovde	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargiovel	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargiove
Bilegitimne praktikes bash ki eksploatacija e chavorenge ki buti	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Buhlijardo thaj diskriminirime thovdipe e chaven katar eroma ando institucies bash ki grizha e chavenge katar lengo ciknipe	Kritichnune problemija	Nanaj ki relacija	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Stabiliteto ko bate institucies bash ko dume e merkenge katar e familnuno tipo	Bare problemija	Nanaj ki relacija	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Ciknengere prandipeta	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargiovel
Barieres anglal ki registracija e chavenge save nanaj len grazhdanstvo	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Prednamereno tretiripe e terne romane chavenge katar o manusha save keren buti pal ki sigurnost, ki policija thaj ko sudos	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Varesave celes, numa si cikno problemi
Biadekvatunoni partisipacija bash ko chive/terne	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Arakhadi, numa bichalijardi	Adekvatnuni, numa, isi shajdipe te lacchargiovel

Promotirope bash ki (zhandipe thaj pendzharipe ke) romani kultura, arto thaj istorija

Problemija thaj kondicies:	Vazhnipe:	Identificipime katar e Strategija:	Merkes ko khosipe:	Difinirime celija:
Bilachi informacija ko zhandipe katar o manusha bash ko pronos e romengoro bash ki romani kultura, thaj arto ki nacionalnuni evropikano nasledstvo	Kritichnune problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Izolacija bah ki romani kultura katar nacionalnune kulturna sabitija	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo
Romani istorija thaj kultura nanaj khuvde ko lila thaj sikavipaske lila thaj programs em sikavnune lila ki shola bash ke romane thaj biromane chive	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Налични, но недостатъчни	Nanajtalo
Nanj barbaripe ko barnaripe e romane chibijake ko shkola thaj ko khamitne edukativnune materialurija bash ki edukacija tahj romani chib sikliovipe	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo

език				
Nanj barbaripe ko barnaripe e romane istorija ko shkola thaj ko khamitne edukativnune materialurija bash ki edukacija tahj romani chib sikliovipe	Bare problemija	Ljapardine numa bichalijado analizirime	Nanajtalo	Nanajtalo

Koalicija katar o organizacies,save realiziringe o Romano sivilno minitorigo 2021 – 2025 ki Bulgarija

Centro bash ko meshkaretnikano dialogo thaj tolerancija “Amalipe”

Asociacia Intergro

Fondacia Indi Roma

Kuklen Fondacija “[DA/VAPlovdiv](#)”

Sdruzhenie “Zandipe - Lovech

Ternikani organizacija „[APETE](#)“ - [Bulgarija](#)

Fondacija bash ko buhlijaripe thaj kolaboracija Hair

Nacionalnuni mreza bas ke sastipaskere mediatorija

Sdruzhenie Sviat bez granices

[Fondacija „Roma – Lom“](#)

Bulgarikanuni platforma ko Evropikano zhuvlijano lobi

Koordinatoro ki koalicija

